

F 568/a

568/a

AZ ORVOSI KÖNYVTÁROS

1963
3. ÉVF.

2.
SZÁM

BUDAPEST
ORSZÁGOS ORVOSTUDOMÁNYI KÖNYVTÁR ÉS DOKUMENTÁCIÓS
KÖZPONT

Szerkeszti a Szerkesztőbizottság	X
	X
Felelős szerkesztő:	X
	X
dr. Székely Sándor	X
	X
Szerkesztő:	X
	X
Torday Alice	X
	X
	X
Szerkesztőség:	X
	X
Országos Orvostudományi	X
Könyvtár és Dokumentációs Központ	X
	X
Budapest, VIII.,	X
Szentkirályi u. 21.	X

Felelős kiadó az Országos Orvostudományi Könyvtár és
Dokumentációs Központ igazgatója

- . -

A Z O R V O S I K Ö N Y V T Á R O S

Az Országos Orvostudományi Könyvtár és
Dokumentációs Központ Tájékoztatója

1963

3. évfolyam

2. szám

T A R T A L O M

oldal

SYKORA, Zoltan:	A bratislavai Központi Orvostudományi Könyvtár	3
KÁLLAI László:	Lyukkártyás dokumentáció	10
PÁLDY Róbert:	A magyar könyvtári élet központi lapja: A KÖNYVTÁROS	28
SZEPESI Zoltánné:	Néhány szó a dokumentalista - dokumentátor - dokumentációs vitához	31

A S z e g e d i O r v o s t u d o m á n y i E g y e t e m k ö n y v t á r o s a i í r t j á k

ZALLÁR Andor - PÁLFY Gyula:	A Szegedi Orvostudományi Egyetem könyvtárának fejlesztési terve	36
KORPÁSSY Béláné:	A külföldi könyvrendelések tapasztalatai	43
PÁLFY Gyula:	Tapasztalatok a Barabási-féle mikrokártya leolvasó toldalék használatával kapcsolatban	49
HAJDU Pál:	A deszki Csont- TBC Gyógyintézet orvosi könyvtára	50

A k ö n y v t á r i m u n k a k é r d é s e i

PETHES Iván:	Az orvostudományi művek osztályozásáról III.	54
--------------	---	----

S z e m l e

PIERRE-BOURGEOIS:	Az egységes európai orvostudomány felé /Dékány Sándorné/	67
WARNER, A.:	Nemzetközi szín-jelek a nyelvek megjelölésére	68
HALMANN, M.:	Egyszerű szelektáló berendezés peremlyukasztású kártyákhoz	69
K ö z l e m é n y e k - H i r e k		71

Jelen számunk munkatársai:

Dr. Zoltan SYKORA a bratislavai Központi Orvosi Könyvtár igazgatója, **KÁLLAI László** az Országos Élelmezés és Táplálkozástudományi Intézet osztályvezetője, **PÁLDY Róbert** A Könyvtáros című folyóirat szerkesztője, **dr. SZEPESI Zoltán** né az Országos Orvostudományi Könyvtár osztályvezető helyettese, **ZALLÁR Andor** a szegedi Orvosegyetem Könyvtárának vezetője, **PÁLFY Gyula** a szegedi Orvosegyetem Könyvtárának munkatársa, **dr. KORPÁSSY Béláné** a szegedi Orvosegyetem Könyvtárának munkatársa, **HAJDU Pál** a deszki Csont-TBC Gyógyintézet szociális gondozója, **PETHES Iván** a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa és **dr. DÉKÁNY Sándorné** az Országos Orvostudományi Könyvtár munkatársa.

A BRATISLAVAI KÖZPONTI ORVOSTUDOMÁNYI KÖNYVTÁR

A tudományok, különösen az alkalmazott tudományok óriási lendületű haladása az orvostudomány és az egészségügy területén is éreztette hatását. A technikai eredmények, különösen a fizika és a kémia fejlődése nagymértékben ösztönözte az orvostudomány fejlődését is, amely már a paracelsusi idők óta szoros kapcsolatban volt a kémiával.

Mint a népi demokráciákban általában, a tudományok nálunk is nagy erővel indultak fejlődésnek a felszabadulás után. A tudományok eredményeihez azonban az érdeklődők nem tudtak eléggé hozzáférni. Elsősorban a könyvtári szolgáltatások elégtelenségére gondolok. 1945-ben Bratislavában az Egyetemi Könyvtár /Univerzitná knižnica/ volt az egyetlen nyilvános tudományos könyvtár, amely azonban korántsem tudta a jelentkező igényeket kielégíteni. Akkor vetődött fel a tudományos szakkönyvtárak és főiskolai könyvtárak alapításának a gondolata.

Az első ilyen tudományos szakkönyvtár a műszaki könyvtár mellett az orvosi könyvtár volt, amelynek szükségessége rövid idő alatt beigazolódott. A külön orvosi könyvtár felállításának gondolata dr. Ladislav Dérer professor-akadémikusban és dr. Gejza Bárdos professzorban fogamzott meg. 1950-ben az ő intencióik alapján hozták létre a Komensky Egyetem orvosi fakultásának könyvtárát. Ez sem tudta azonban az igényeket megfelelőképpen kielégíteni, ezért az orvosok, a tudományos kutatók és az egészségügyi dolgozók kívánságára az egyes szakágak fejlődésének és a tudomány eredményeinek közzététele érdekében az Is-

kolaügyi Minisztérium bratislavai bizottsága a fakultás könyvtárából, egy évi működés után - 1951. szeptember 1-én - létrehozta a Központi Orvosi Könyvtárat /Ustredná lékárška knižnica/ Bratislavában, egész Szlovenszkóra kiterjesztett hatósugárral. Az lett a feladata, hogy hozzon létre olyan állományt könyvekből, folyóiratokból és egyéb dokumentumokból, amely hatásosan támogatja a tudományos-kutató és szakorvosi munkát, a könyvtári munkát pedig fejlessze olyan fokra, hogy ezzel közvetve a dolgozó nép egészségügyi színvonala emelkedjék.

A Központi Orvosi Könyvtár 1951-ben 4 munkatárssal és 550 kötet könyv- és folyóiratállománnyal kezdte meg működését. Selejtezés után ugyanis ennyi volt a használható anyag. Elsősorban arra törekedett, hogy ezt a kis állományt fejlessze. Idők folyamán ez sikerült is, fejlődött az állomány is, a szolgáltatások is. A jelenlegi állomány több mint 50.000 kötet. A könyvtár kezdetben praesens-jellegű volt, a szükségletnek megfelelően azonban hamarosan kölcsönző szolgálatot is kifejlesztett. Ezután munkáját a prágai Országos Orvosi Könyvtárral /Státní lékařská knihovna/ és az Országos Egészségügyi Dokumentációs Intézettel /Státní ustav pro zdravotnickou dokumentaci/ karöltve végezte. Ennek az együttműködésnek az alapján alakult ki a bratislavai könyvtár tájékoztató és bibliográfiai szolgálata, amely ma egyike a legjobbaknak Csehszlovákiában.

1961.jan.1-től a Központi Orvosi Könyvtár az 53/59. Zb. számú könyvtári törvénynek és a tudományos, műszaki és közgazdasági tájékoztatására vonatkozó 606/59.sz. kor-

mányrendeletnek megfelelően az iskolaügyi tárcától az egészségügyi tárcához került és a szlovenszkói könyvtári hálózat központjává vált. Ennek megfelelően feladata a hozzátartozó orvosi könyvtárak módszertani felügyelete, könyvtári munkájuk ellenőrzése és könyvtárosaik képzése.

A Központi Orvosi Könyvtár az alábbi csoportokra oszlik:

1. Vezetés, igazgatás

2. Állománygyarapítási és feldolgozó csoport /4 fő/

Feladata a szükséges irodalom kiválasztása, beszerzése és a beérkezett könyvek, folyóiratok feldolgozása. A könyveket három katalógusban tájrlják fel:

a/ szerzői betűrendes, b/ szakkatalógus /először kísérletként ETO szakrendben készítették, de nem vált be. Ezért később saját szakrendszert alakítottak ki/, c/ tárgyszókatálógus.

Hasonlóképpen dolgozzák fel a politikai irodalmat is, amely kb. az állomány 10 %-a.

A csoport tevékenyen részt vesz a martini Matica Slovenská /a szlovák nemzeti könyvtár/ központi katalógusának fejlesztésében, amennyiben havonta beküldi az egész hálózat új beszerzéseinek katalóguscéduláit. Ugyanezeket a cédulákat elküldi a prágai Országos Orvosi Könyvtár új beszerzéseinek központi katalógusa és az országos csehszlovák orvostudományi KC számára is.

A csoport ezenkívül folyamatosan feldolgozza az orvosegyetemi intézetek és klinikák könyvtárainak teljes könyvanyagát az egyetemi hálózati KC részére, hogy az intézetekben lévő könyvek feltárása ilyen módon biztosítva legyen.

A csoport negyedévenként feldolgozza és kiadja a Központi Könyvtárba érkező orvostudományi és egészségügyi könyvek jegyzékét, amelyet ki fog bővíteni valamennyi bratislavai orvosi könyvtár könyvgyarapodásával, sőt más - nem orvosi - könyvtár egészségügyi és orvosi könyvgyarapodásaival is. Ez a gyarapodási jegyzék egyuttal lelőhelyjegyzék is mivel feltünteti az egyes intézetek kódjeleit. Évente egyszer kiadja a Központi Orvosi Könyvtárba és az egyetemi hálózat könyvtáraiba beérkező folyóiratok lelőhelyjegyzékét, amely szakrendben és betűrendben sorolja fel a folyóiratokat.

Ugyancsak ez a csoport bizonyos alkalmakra az intézetekben könyvkiállításokat is rendez. Az egyetem könyvtárszakos hallgatóinak szakmai gyakorlatát is ennek a csoportnak a dolgozói vezetik.

A csoport által évente feldolgozott könyvek és folyóiratok kötetszáma 6.000.

3. Bibliográfiai-tájékoztató osztály /5 fő/

egész napos és 4 részfoglalkozású dolgozó. Feladatuk a tudományos kutatók, szakorvosok, egészségügyi szervezéssel és gyógyító munkával foglalkozó orvosok, medikusok, gyógyszerészhallgatók és egészségügyi középkezelők folyamatos ellátása magas színvonalú és szakszerű tájékoztatással, sőt bizonyos témák kidolgozása az igények jelentkezésének bevétele nélkül.

A tájékoztató munka számára kialakították a megfelelő katalógus bázist. Katalógusuk ETO szerinti szakkatalógus. A párhuzamos munkák kiküszöbölése céljából, itt azokat a katalóguscédulákat használják fel, amelyeket a prágai Országos Dokumentációs Intézet dolgoz fel és küld meg. Ezeket a katalóguscédulákat kiegészítik a saját maguk által készített, a magyar folyóiratokból kiválogatott és annotált cikkek kartonjaival. A magyar folyóiratok szlovák nyelven annotált cikkei részint a csehszlovák referálólapon, a Prehled svetové zdravotnické literaturyban jelennek meg, nagyobb részük azonban a bratislavai Központi Könyvtár önálló kiadványaként kerül kiadásra "Záznamy z maďarských lekářských a zdravotnických časopisov" /A magyar orvosi és egészségügyi folyóiratcikkek annotációi/ címen. Ezt a kiadványt főképpen Dél-Szlovenszko orvosi intézeteinek könyvtáraiba és más nagyobb könyvtárakba küldik meg. A kiadvány kéthavonta jelenik meg és igen keresett.

Az osztály a hozzá befutó témakéréseket a báziskatalógus és a különböző referálólapok alapján teljesíti. A kikeresett adatokat listára írják, amelyen megjelölik a forrásmunka lelőhelyét is. Az évente elkészített témabibliográfiák száma általában több mint 300. 1963-tól ebben a csoportban 4 orvos is működik napi 2 órában. A legaktuálisabb egészségügyi témákhoz könyv-ajánló bibliográfiákat is készítenek, amelyeket részint önálló formában, részint felvilágosító kiadványok függelékeképpen jelentetnek meg.

Az osztály az orvostudományi egészségügyi és testnevelés-egészségügyi bibliográfiák koordináló központja. Ezek az

intézmények a készülő bibliográfiákat kötelesek a bibliográfiai-tájékoztató osztálynak bejelenteni, amely a munkához instrukciókat is ad. A prágai Központ által küldött és a saját feldolgozásu annotált kartonok gyarapodása évente 250.000. A katalógus kartonok száma eddig 2.000.000. Az osztály helyiséghiány miatt nem tudja a munkáját úgy kibontakoztatni, mint ahogyan optimális viszonyok között tudná.

4. Olvasószolgálati csoport /5 fő/

Feladata az olvasók gyors és szakszerű kiszolgálása. A csoport vezetője a referensz /"konzultáns"/, aki éppoly jól ismeri a könyvtár állományát, mint az intézet összes szolgáltatásait, otthonos az orvostudományban is. Hozzá tartozik a kölcsönzés, az olvasótermi szolgálat és a raktár. Az olvasótermi szolgálat elismerten gyors és szolgálatkész. A beiratkozott olvasók száma több mint 2.500, a kölcsönzött művek száma meghaladja a 70.000-et. Az olvasószolgálatot nemcsak szlovenszkói kutatók és szakorvosok veszik igénybe, hanem egész Csehszlovákiából, sőt külföldről is sokan fordulnak hozzá.

Az olvasószolgálati csoport látja el a medikusokat is irodalommal, tankönyvekkel, kézikönyvtár is van az olvasóban.

5. Módszertani csoport /1,5 fő/

Tulajdonképpen csak 1961-től működik, amióta az intézet az egészségügyi tárcához került és hálózati központtá vált. Feladata az egyes tagkönyvtárak munkájának módszertani irányítása. Ebből a célból módszertani leveleket ad ki, időnként ellenőrzi a tagkönyvtárakat, beszámolókat készít a felsőbb szervek számára.

Ugyancsak ez a csoport dolgozza fel a Központi Orvosi Könyvtárba járó folyóiratok olvasottságát. Az intézetnek járó folyóiratok száma 1.100. Ugyancsak feldolgozza a csehszlovák folyóiratok cikkeit szak szerinti felosztásban és a közleményeket kibocsátó intézetek csoportosításában. Ez a statisztikai kimutatás a Tudományos Tanács számára készül.

A módszertani csoport évente hatszor hálózati könyvtároskonferenciát szervez, elkészíti azok tematikáját és ki jelöli a referenseket.

6. Gazdasági Csoport /2 fő/

A költségvetésnek megfelelően végzi az intézet pénzügyi, adminisztrációs teendőit.

X I X

A Központi Orvosi Könyvtár feladatai nem csakólyek. Gondoskodnia kell arról, hogy az egészségügyi intézmények orvosi könyvekkel és folyóiratokkal jól el legyenek látva, szakszerű könyvtári szolgáltatás épüljön ki a hálózatban, az egyes könyvtárakba szaktudással rendelkező könyvtárosok kerüljenek, hogy majd később a Központi Orvosi Könyvtár mentesülhessen a hálózati feldolgozó munkától.

A Központi Orvosi Könyvtár munkájának komoly hátráltatója a helyiséghiány. A könyvtár mai elhelyezése katasztrófálisnak mondható.

A Központi Orvosi Könyvtár vezetősége azonban bízik abban, hogy rövidesen sikerül a nehézségeket leküzdeni és ilyen módon lehetővé válik, hogy akadálytalanul teljesítthesse hivatását és szolgáltatásaival emelhesse az orvosok és az egészségügyi dolgozók szakismeretének színvonalát.

Ezzel segíti elő a végső célt: a nép egészségügyi színvonalának emelését.

dr. Zoltan S y k o r a

LYUKKÁRTYÁS DOKUMENTÁCIÓ

Előljáróban POLZOVICS IVÁN: Bevezetés a szakirodalmi dokumentációba c. rendkívül érdekes könyvből kivánok néhány gondolatot kiemelni. Például illet:

Az un. szakirodalmi áradatnak általános jellemzésére legyen elég itt annyi, hogy ... az utolsó 25 év szakirodalmi anyaga általában egyenlő az azt megelőző 200 esztendő szakirodalmi termelésével, sőt egyes területeken utóbbinak 2-4-szerese is. A műszaki irodalom egyetemére vonatkoztatva, becslésszerű számítások szerint ez a szakirodalom évente mintegy 60 millió nyomtatott oldalt képvisel, ami 100 000 kötet, egyenként 600 oldalas könyvnek felel meg. Ez a könyvekben számított szakirodalmi termés egymásmellé helyezve 3 km-es könyvsort eredményezne. Ez az irodalmi áradat pedig nem apad, ellenkezőleg évről évre fokozódó méreteket ölt.

.... a dokumentalista olvasási sebességét óránként átlag 4 idegen nyelvű folyóiratcikkből kell számítani. Ez annyit jelent, hogy miután a folyóiratcikkek átlagos terjedelme 12-15 gépelt szabványoldal /24-30 ezer n/, a dokumentalistának óránként mintegy 50-60 szabványoldalnak megfelelő szöveget /100-120 ezer n/ kell áttekintenie. Természetes, hogy itt nem a teljes szöveg átolvasásáról van szó, hanem csak az önálló megállapításokat, új eredményeket, munkamódszereket közlő szövegrészek elolvasásáról.

.... A dokumentalista válogató jellegű olvasása mellett azonban bizonyos memorizálásra, máskor meg kijegyzetelésre van szükség. Ezt teszi minden jóra való kutató is, hiszen az irodalom olvasásának, memorizálásának, illetve kijegyzetelésének hatása a dokumentációt valósággal "ötletlaboratórium" teszi, amint az JEANMAIRE /1959/ ötletesen

fejezi ki. Ez az ötlet-laboratórium a dokumentációt ma már a műszaki-gazdasági fejlődés egyik fő forrásává teszi.

Az irodalmi dokumentumok feltárása, kijegyzetelése, összegyűjtése, rendezése, illetve visszakeresése tehát a kutatók nézőpontjából egyenesen nélkülözhetetlen. De egyre több könyvtáros van, aki úgy érzi, hogy a könyvtár nem raktár, hanem a kutatómunka adat és ötlettára és kötelessége, hogy a kezén keresztülfutó adatok tömegét könnyen hozzáférhetővé tegye a kutatóknak, felhívja a figyelmüket az új adatokra, preparálja az anyagot a könnyebb, gyorsabb, tehát eredményesebb feltárássra. Ennek a munkának egyik oldalát, az adatgyűjtést és rendezést kívánom itt bemutatni a kutató, valamint a könyvtáros oldaláról, továbbá a kutatók és a könyvtáros kapcsolatának nézőpontjából. A felvetett megoldások és elgondolások csak szemelvények - inkább vitaanyag - és reméljük, hogy a nagy gyakorlattal rendelkező, sok irodalmi munkát végző könyvtárosok, dokumentalisták, kutatók sok értékes megfigyeléssel, fogással, megoldással vagy elgondolással fogják gazdagítani tanulmányunkat.

Az irodalomgyűjtésnek és rendezésnek legegyszerűbb módja, a füzetekben vagy lapokon történő jegyzetelés, az adatok mai özőne mellett nem elégítheti ki a kutatók, még kevésbé a könyvtárak igényeit. Ezért főleg a könyvtárakban már évek, évtizedek óta kialakult a bibliográfiai kartonokon történő információs anyag gyűjtése. Teljesen mindegy, hogy egy feljegyzést egyetlen kartonra írunk-e, azt a szerzők neve szerint, vagy a tárgykörök szerint csoportosítjuk-e, vagy két-három kartont írunk meg és

est szerzők szerint is és tárgykörök szerint is csoportosítjuk; vagypedig e kartonrendszert valamilyen tárgykör szerint vezetett más regiszterrel egészítjük ki, füzetben, kutyanyelveken, vagy más módon. A tárgykörönkénti csoportosításnak legnagyobb hátránya az ölelkező témák esetében jelentkezik. És vajon hány olyan információnk van, amelyben nincs néhány adat mellett metodikai utalás is vagy amely előbb vagy utóbb nem tartozhat egyre nagyobb számú témakörünk másikába is. Ilyen esetben a kartonokat egyszerre több tárgykörbe kellene sorolni, vagy több témafelsorolásban feljegyezni. Ehhez több karton kell, több munkát igényel és egyre bonyolítja a feljegyzések rendezését.

Munkánk másik, nem kevésbé értékes része az adatok gyors és hiánytalan visszakeresése. Akinek egyelőre csak kevés adata van, bármely rendszerrel boldogul. Ugyyszintén az a kutató is, akinek olyan jó emlékezőtehetsége van, hogy több-kevesebb memorizálással jól tájékozódik adatgyűjteményében. Aki azonban nem rendelkezik átlagon felüli emlékezőképességgel vagy - helyes megfontolás után - sajnálja az energiát memorizálásra fordítani, az valamilyen egyszerű, mechanikus eljárást választ adatainak felkeresésére. A mechanizált eljárások keresése során jutunk el a lyukkártyarendszerekhez, amelyeket három nagy csoportban tárgyalhatunk: a nézőkártyák, a kézi- és a gépi lyukkártyák csoportjában. Az utóbbinak sok, átmeneti formája /pl. réskártya/ is kialakult.

Megkísérlem mindhárom kártyarendszert jellemezni: A legegyszerűbb forma a nézőkártya /Sichtlochkarte/. Igen al-

kalmás pl. arra, hogy különlenyomat-gyűjteményünkben, mikrofilmjeink között, stb. könnyen tájékozódjunk. Ha lapokon történő feljegyzéseinket a különlenyomatokhoz vagy a reprodukciókhoz hasonlóan sorszámozva rakjuk le, nem túl nagy számú - leginkább 5-30 - témában jól eligazodhatunk. A feltétel tehát az információk sorban történő lerakása és sorszámozása. Az általunk kiválasztott témákról ezután egy-egy kartont készítünk, amelyen a téma címszava alatt mondjuk 100x100 = 10.000 szám van minden kartonon ugyanazon helyen /ugyanazon sorrendben/ elhelyezve, illetve felnyomatva. A beérkezett különlenyomat számát ezután azokon a kartonokon lyukasztjuk ki, amelyekbe a különlenyomat témája beilleszkedik. Szabadjon az itt és a későbbiekben bemutatásra kerülő példákat saját kutatómunkám, illetve a saját intézeti könyvtárunk területéről venni:

Egy különlenyomat, vagy kijegyzetelés tárgya a laboratóriumi állatok E-vitamin szükséglete. A feljegyzés, mondjuk sorrendben a 785-ös számot kapta, amikor készítettük, vagy leraktuk. Témáink, kártyáink között van olyan, amelyiknek címszava a LABORATÓRIUMI ÁLLAT, van amelyiknek címe a TAKARMÁNYOZÁS, van amelyiké az E-VITAMIN és van olyan, amelyiké a SZÜKSÉGLET - általában. Mind a négy nézőkártyán kilyukasztjuk a 785-ös számot, jobb híján egy kis dugófuróval. Természetes, hogy a LABORATÓRIUMI ÁLLATOK című kártyán igen sok más szám helye is ki lehet lyukasztva, akár a ketrecekéről volt szó, akár a betegségekről, akár az anyagcseréről, akár bármi másról. A TAKARMÁNY című kártyán sem az egyetlen lyuk a 785-ös. De ha

mindazokat a dolgozatokat, vagy feljegyzéseinket keressük, amelyek a LABORATÓRIUMI ÁLLATOK-TAKARMÁNYOZÁSA témakörbe illenek, akkor ezt a két kartont fektetjük egymásra és csak azokon a lyukakon fogunk átlátni, amelyek e két témát tartalmazzák. Nem fogunk átlátni a laboratóriumi állatok ketrecein, sem a sertés takarmányozásán. Ha négy címszóval /LABOR ÁLLATOK, TAKARMÁNYOZÁS, E-VITAMIN és SZÜKSÉGLET/ akarjuk leszűkíteni a témát, akkor ezt a négy kártyát fektetjük egymásra s leolvassuk az átlátható lyukak sorszámait. Ezek a számok tehát csak azokra a dolgozatokra, referátumokra, feljegyzésekre stb. fognak utalni, amelyek a laboratóriumi állatok E-vitamin szükségletével foglalkoznak.

A kézi- és gépi lyukkártyák nem abban különböznek egymástól, hogy az egyiket kézzel, a másikat géppel szortírozzuk, mert a kézi lyukkártyákat is lehet valamilyen egyszerűbb géppel válogatni. Az ún. kézi lyukkártyák pontosabban peremlyukasztásos vagy tépőkártyáknak /Kerblockkarte/ nevezhetők. Jellemzőjük ugyanis az, hogy a peremükön elhelyezett lyukakat V-alakban a szélíig vágjuk, s ezzel megszüntetjük a lyuk lyuk-mivoltát: kitépjük. A kézi lyukkártyák peremén, egy vagy több oldalon, egy vagy több sorban előre el vannak készítve a lyukak, így a megfelelő lyukat csak fel kell tárnunk a kártya széléig, ollóval, vagy speciális fogóval. Ezzel szemben a gépi lyukkártyák eredeti, használatlan állapotukban egyszerű kartonok, s még az sem lényeges, hogy valamilyen előnyomás legyen rajtuk. Viszont a lyukasztó géppel bármely helyen lyukat lehet ütni e kartonokon és minden lyuknak valamilyen helyi értéke, tartalma van. A gépi lyukkártyát tehát csak géppel tudjuk bejelölni és csak géppel tudjuk kiválogatni.

A legegyszerűbb kézi lyukkártya az, amikor a kárton egyik oldalán egyetlen sor lyuk van. Hogy a lyukak mit jelentenek, vagyis milyen kulcsot használunk és hogy a válogatáshoz hány tűt használunk, teljesen tőlünk függ. A legegyszerűbb megoldás, amikor minden lyuk egy-egy témát jelent. Ha a kártyára feljegyzett dokumentum /hiszen az ilyen kártyán elég hely van írásbeli feljegyzésekre is/ csak egyetlen kijelölt témakörünkbe tartozik, csak egyetlen lyukat vágunk ki a kártya széléig. Pl. a LABORATÓRIUMI ÁLLATOK című téma a 4-es számot viseli; az ezzel kapcsolatos információknak, amelyet a kártyára ráírunk, a 4-es helyen lesz a széléig kivágva. Ha egy csomó, mindenféle témájú kártya 4-es lyukjába kötőtűt szurunk, s a csomagot a tűnél fogva felomeljük, megrázzuk, csak azok a kártyák fognak kiesni, amelyek a laboratóriumi állatokról szólnak. Minden más téma fennmarad a kötőtűnkön. Ha a feljegyzésünk a LABORATÓRIUMI ÁLLATOK E-VITAMIN SZÜKSÉGLETÉRŐL szól, s a nézőkártyánál ismertetett példához hasonlóan mindezen témáknak egy-egy lyuk, illetve kivágás felel meg, 4 kötőtűvel, vagy 2 x 2 kötőtűvel öltünkbe hullik mindazon kártya, amely erről a témaköréről szól. A lényegen semmit sem változtat az a megoldás, amikor a kártya széle /a magnetofonszalaghoz hasonló/ vasvegyülettel van bevonva és rázás helyett mágnessel lehet a keresett kártyákat kihuzni a többi közül.

Megtehetjük azt is, hogy a különböző témákat pl. decimálszámokban valamilyen kulcs szerint megszámozzuk. Ilyenkor a kártya lyukai számokat jeleznek. Jelenthet egy lyuk egy számot, de kialakíthatjuk az ún. 0-1-2-4-7 kulcsot is,

amikor az egyes szám esetén a 0+1 lyukat, a kettes szám esetén a 0+2-es lyukat, a hármás szám esetén az 1+2 lyukat, az ötös szám esetén az 1+4 lyukat és így tovább jelezsük, 10-ig. Az utolsó öt lyuk az egyeseket, az előtte lévők a tízeseket, százásokat, ezresek stb. jelentik. Készíthetünk témáinkról /pl. a különböző betegségekről/ egy hosszú, számozott listát is és adhatunk a lyukaknak 1, 2, 4, 8, 16, 32, stb. értéket is. Ez esetben a számok összeadásával - több tüvel - kapjuk meg a keresett számot. Bármelyik módon egyetlen lyuksorral akár 10000 témát kódolhatunk.

A számrendszert ki lehet alakítani két, vagy három sor igénybevételével is, ilyenkor még magasabb témaszámot vehetünk fel. Természetesen a rendszerünk egyre bonyolultabb lesz és végül külön kulcs-szótárt kell alkalmaznunk, hogy megtudjuk, hogy milyen számot kell keresnünk. Személyi gyűjteményben, vagy akár kisebb intézeti gyűjteményben - úgy gondolom - nem célszerű bonyolult módszert alkalmazni, mert akkor semmivel sem jutottunk előbbre. A nagy könyvtárak pedig áldozhatnak arra, hogy kódolásukhoz, kártyarendszerükhöz valamilyen gépet szerezzenek be.

A gépi lyukkártyák egyik alkalmazását láthatjuk az OKI-ban már mintegy 20 éve használt POWERS gép-kártyákon, a Járványügyi Osztályon. Kártyáikon az előnyomtatás csak a tájékoztató és az ellenőrzés célját szolgálja. A módszert az 6 kártyáikon és eljárásukon ismertetem: Az ország különböző helyeiről érkeznek az OKI-ba járványos megbetegedések, esetek jelzései. Kártyáikon a függőlegesen egymásután következő oszlopok: a megyéket, járásokat, községe-

ket, a betegséget, a megbetegedett személy foglalkozását, életkorát, nemét, lakásának szobaszámát, a lakó személyek számát stb. stb., a betegség időtartamát és kimenetelét jelzik. Kártyájukon a felsorolt témákra összesen 450 lyuk állhat rendelkezésre, a kártya különböző helyein. A lyukasztás, mint mondtam, géppel történik. A válogatás is. A válogató gépen beállítják, hogy kéri a 15. sor, 3-as számot, ami pl. azt jelenti, hogy háromszobás lakásban volt a megbetegedés. Megkapják, hogy az országban hány db háromszobás lakásból jelentettek járványos megbetegedést. A következő szortírozásnál tovább bontják és azt kérdezik, hogy hány olyan háromszobás lakás volt, ahol pl. 6-an laktak. A következőnél azt kérdezik, hogy hány 3-szobás, 6-személyes lakásban volt pl. paratífusz és így tovább. A fejlettebb szortírozó gépeken egyszerre több szempontot lehet kérdezni, azaz géppel kiválogatni.

A nagy könyvtárakban lényegében teljesen azonos módszerrel keresik ki az egyes témakörökbe sorolt könyveket, folyóiratcikkeket, dolgozattímekeket vagy akár szerzőket. Megtalálhatják - ha bekódolták - hogy hány diák, egyetemi hallgató, munkás, nő vagy külföldi vette ki a könyveket. Gépi lyukkártya rendszerben dolgozik a Statisztikai Hivatal is, így dolgozták fel pl. a népszámlálás adatait. Természetesen nem mechanikus, hanem modern, elektronikus többcsatornás gépeken.

Ezután nézzük meg, hogy milyen esetben melyik módszert cél- és okszerű alkalmazni. A táblázatokat ULMANN cikéből idézem:

A különböző kártyarendszerek jellemzői

	ha megkívánjuk a			tartalmaznak	
	rendsze- rezést	kulcsot	szelekci- lási lehetőséget	bibliogr. adatokat	annotációkat referátumokat, mikrotexeket
bibl.karton	+	-	-	+	+
nézőkártya	+	-	+	-	-
tépőkártya	-	+	+	+	-
gépi lyuk- kártya	-	+	+	+	-

A célszerű dokumentációs eljárás - évi kártyaszám esetén

kártyarendszer	é v i k á r t y a s z á m			
	500	500-1000	1000-10000	< 10000
bibl.karton	+	+	+	+
nézőkártya	+	+	-	-
tépőkártya	+	+	+	-
gépi lyuk- kártya	-	-	-	+

A célszerű dokumentációs eljárás - a dolgozatokénti témák
száma szerint

kártyarendszer	a témák száma dolgozatoként			
	1-2	3-5	5-10	< 10
bibl.karton	+	-	-	-
nézőkártya	+	+	+	+
tépőkártya	-	+	+	+
gépi lyukkártya	-	-	-	+

Ennyi áttekintés után legyen szabad azt a rendszert ismer-
tetem, amelyet nem egy könyvtár, vagy intézeti gyűjtemény,
hanem a saját szűkebb kutatómunkám területére dolgoztam
ki. Magától áttetőző volt a gondolat, hogy a magángyűjte-
mény rendszere álljára két megoldás kínálkozik, a néző-
kártya, vagy az egy-, két- háromsoros tépőkártya haszná-
lata. Ha csak különlenyomat, könyv- vagy mikrofilm gyűjte-
ményemet kellene rendben tartani, a legmegfelelőbb a néző-
kártya lenne, különösen akkor, ha nem sok szempont szerint
akarnám az anyagot rendezni. Az irodalmi feljegyzéseket,
címfordításokat, annotációkat, vagy éppen referátumokat
viszont a tépőkártyákon lehet legkönnyebben feljegyezni
és mindenkor könnyen kikereshető formában elraktározni.
Igaz az is, hogy a két- és háromsoros tépőkártyákra több
száz, vagy ezer címszót lehet beróni, azonban egyetlen
kutató nézőpontjából ennek ritkán van olyan előnye, amely
arányban állana azzal a munkával, amit a címszavak kulcs-
számának kikeresése jelent. Másrésztől le kell szögeznünk
azt is, hogy egyes kutatók igen ritkán rendelkeznek saját,
vagy állandó használatukra rendelt válogató készülékkel,
ezek a gépi szortírozó berendezések drágák és teljesít-
ményük meghaladja az átlagos magángyűjtemény szükségletét.
Igy gyakran egy-két kötöttü vagy pipaszurkáló minden segéd-
eszköz, amit a megfelelő kartonok kiválasztásához felhasz-
nálunk. Ha tehát a témák számát, a téma helyértékét, va-
lamint a válogatáshoz rendelkezésre álló eszközöket is
figyelembe vesszük, úgy vélem az a célszerű, ha a magán-
gyűjteményben az egylyuksoros peremkártyán a direkt jelö-
lési módszert alkalmazzuk.

Ez volt a gondolatmenet, amelynek alapján eljutottam addig a rendszerig, amellyel saját kutatásaim területén végzett irodalmi adatgyűjteményemet kialakítottam, illetőleg az előzőleg gyűjtött adatokat átcsoportosítottam.

Hazánkban ez idő szerint a 8,3 x 18,8 cm nagyságu lyukkártyák kaphatók. A kártyákat Powers-gépekkel lyukasztjuk ki a kívánt helyeken. Témáimat egysoros peremkártyákon az un. direkt módszerrel jelölöm, amikor minden egyes lyuk valamilyen témakört jelöl. Az általános felfogással ellentétben ezzel a módszerrel sem csak a lyukak számának megfelelő mennyiségű téma jelölhető, hiszen a rovások kombinációja igen nagyszámú témakör bejelölését eredményezi. Ha a témákat nem szabjuk nagyon szűkre, a rendelkezésre álló 54 lyuk elegendő az egész kutatási terület feldolgozásához; esetemben egyelőre még kihasználatlan lyukak is maradtak, későbbi bővítés céljára.

Kártyáim jobb alsó sarkába a szerzők kezdőbetűinek jelölésére WIECHMANN /1957/ nyomán háromszög alakú kombinatív kulcsot készítettem, ahol kéttűs módszerrel 28 betűt, illetve betűkombinációt jelölhetnek. Ezzel az első szerző családnévnek első betűjét rovom a kártyára.

Kártyáim felső, alsó és balszélén nagy témaköröket, illetve fogalmakat jelölök. Nem szorul magyarázatra, hogy olyan kutatási területen, amelyen nincs nemzetközileg kialakított rendszer vagy ahol a kutató nem akarja ilyen rendszer szerint jelölni a kártyáit, mindenkinek magának kell a kulcsot elkészítenie a saját témakörében. Kiváló dokumen-

talisták kellően bizonyították azt is, hogy a jó kód elkészítésén áll vagy bukik az ilyen dokumentációs eljárás sikere.

A továbbiakhoz előre kell bocsátanom, hogy a takarmányozástan területén dolgozom, éspedig elsősorban laboratóriumi állatokkal. Természetesen számon kell tartanom a szomszéd és határterületek, mint pl. a laboratóriumi állatok tartása, tenyésztése, a táplálkozásélettan és a biokémia idevágó adatait is.

Nem valószínű, hogy az én kutató munkámhoz kialakított kulcs másnak is pontosan megfelelő lenne. Az egyes témákat mégis felsorolom, hogy be tudjam mutatni, milyen módon jegyzem fel az irodalmi adatokat:

FELSŐ SOR

1. A táplálék, takarmány általában és növényi eredetű táplálékok

2. állati eredetű táplálékok, hus, tej

3. N-tartalmu táplálóanyagok, fehérjék, aminosavak

4. N-mentes táplálékanyagok, szénhidrátok, rostanyagok

5. zsirok, lipoidok

6. ásványi anyagok

7. vitaminok, hormonok, enzimek

8. biogén stimulátorok, antibiotikumok

9. toxikus anyagok

10. vegyszerek, gyógyszerek

A tápláló anyagok

- 11.
- 12.
13. összetétel, takarmányreceptek, szerv-összetétel stb.
14. tárolás /konzerválás, silózás, szárítás stb./
15. szükséglet és fogyasztás
16. táplálkozás /etetés, emésztés, felszívódás stb./
17. energiaforgalom és respiráció
18. intermediér anyagcsere
19. növekedés, szaporodás, öregedés
- 20.
- 21.

BALSZÉL

1. ember
2. nagyállat /ló, szarvasmarha, sertés, juh, kecske/
3. kisállat /baromfi, nyul, kutya, macska/
3. laboratóriumi állat /teng. malac, patkány, egér stb./
5. paraziták, mikroorganizmusok, bélflóra
6. abiotikus környezet
7. tenyésztés, genetika
8. betegségek, gyógyítás, hiánybetegségek
- 9.
- 10.

ALSÓ SOR

1. anatómia, sebészet, szervek
2. szövettan, hematológia, vér
3. élettan
4. kémia, biokémia

5. fizika, biofizika
6. matematika, statisztika, biometria
7. szervezés, történelem, bibliografia /könyv/
8. ipar
9. foto, mikrofoto és film
- 10.
11. műszerek és berendezések
12. sugárzások /röntgen, izotóp/
13. módszerek
- 14-21. a-b-c, a. nevek kezdőbetűjének jelölésére

JOBBSZÉL

1. csont
2. kalcium
3. stroncium
4. a laboratóriumi állatok ügye
- 5-10.

A kulcs használatát néhány példán mutatom be:

FOX, M.R.S. - BRIGGS, G.M.: Salt mixtures for purified-type diets.

III. An improved salt mixture for chicks.

Felső sor: 6 /ásványi anyagok/: só
 13 /összetétel, receptek/: keverék
 16 /táplálkozás/: diétában
 Balszél: 3 /kisállat/: csibék részére
 Jobbszél: 4 /laboratóriumi állatok ügyei/
 Alsó sor: 19 x 20 /F/: Fox, M.R.S. & Al.

SCHILLER, K.: Ein Stoffwechselkäfig für Ratten.

Felső sor: 16 /táplálkozás/: táplálékkihasználás
Balszél: 4 /laboratóriumi állatok/: patkány részére
6 /környezet/: ketrec
Jobbszél: 4 /laboratóriumi állatok ügyei/
Alsó sor: 11 /műszer/: berendezés
16 x 20 /Sch/: Schiller, K.

PILSUM, J.F. - WAHMAN, R.E.: Creatine an creatinine in the carcass and urine of normal and vitamin-E-deficient rabbits.

Felső sor: 7 /vitaminok/: E-vitamin
18 /intermedier anyagcsere/
Baloldali
sor: 3 /kisállat/: nyul
8 /hiánybetegségek/: vitaminhiány
Jobboldali
sor: 4 /laboratóriumi állatok ügyei/
Alsó sor: 4 /kémia/
13 /módszerek/ a közleményben új analitikai
módszert ismertetnek
17 x 20 /P/: Pilsum, J.F. & Al.

KÁLLAI, L.: Kerblochkarten und ihre Verschlüsselung für persönliche Zwecke.

Felső sor: -
Baloldali
sor: -
Jobboldali
sor: -
Alsó sor: 7 /bibliografia/: tépőkártyák
11 /műszerek/: segédeszköz
13 /módszerek/: jelölési mód
17 x 19 /K/: Kállai, L.

A kártyákra a következő adatokat írom fel: a szerző /ke/-t, a teljes eredeti címet, szükség szerint a cím magyarnyelvű fordítását, a folyóirat címének rövidítését, az évfolyamot, az oldalszámot /-tól -ig/ és a megjelenés évét, ugyanezt a referáló folyóiratról, ha az ismeretet onnan szereztem, to-

vábbá szükség- és értelemszerűen: az első szerző munkahelyét és címét, a különlenyomat kérésének időpontját, a különlenyomat megérkezésének időpontját, továbbá azt a sor-számot, amely alatt a megérkezett különlenyomatot /pl. K.550/ vagy a közleményről készült reprodukciót /pl. B.367/ a gyűjtőmappában folyamatosan elhelyeztem. - A lyukkártyák hátsó oldalára néhány fontosabb adatot, egy-két jellemző gondolatot vagy az általam készített, esetleg a referáló folyóiratban megjelent referátum szövegét írom fel.

Az ismertetett és néhány példán szemléltetett módszerrel jelenleg mintegy 4000 irodalmi adattal dolgozom és az aktív adatok számát egyelőre nem is kívánom növelni. Az irodalmi feljegyzéseimet ezért minden évben legalább egyszer végignézem s az elavultakat kiveszem a forgalomból. A 3 évnél régebbi anyagból csak a legfontosabb, alapvető vagy összefoglaló közlemények képezik gyűjteményem aktív részét.

A lyukkártyákat megfelelő méretű dobozban tárolom; a doboz üres részét acélrugó tölti ki, amely enyhe nyomás alatt tartja a kartonokat. A kártyák felső szélét időnként leheletnyi talkummal hintem meg, hogy a szortírozás-kor könnyen csusszanak. A talkum a mozgatások következtében lassan behúzódik a kartonok közé.

A lyukkártyákra feldolgozott irodalmi adatok nincsenek sem tárgykörök, sem szerzők szerint csoportosítva; a kártyák közül kiemelt anyagot rendezetlenül teszem vissza. Jóllehet a rendezéssel nem töltök időt, mégis bizo-

nyos csoport-képződés területi rendeződés könnyen létrejön. Pl. a csont ásványi anyagszeréje területén gyűjtött adatok egyáltalán nem kereszteződnek a laboratóriumi átlatok ügyeivel /ámbar nem is zárják ki egymást/.

A kiemeléshez kezdetben két kötött is elegendő volt. A kézben tartott, lengetett vagy ütögetett kartonok azonban feszültek, szélei gyűrődtek, megtörttek. Ezért válogató készüléket terveztem, amely akril lemezről /Plexiglas/, pontos kézi megmunkálással készült. A kártyákat mind a négy oldal irányában ki lehet belőle rázni, mialatt a kihullás irányával párhuzamos oldalak meg vannak támasztva. A kartonok oldalirányu megtámasztására ugyanazok a billenő bakok szolgálnak, amelyeket a kártyák berakásakor biztos és pontos támaszt nyújtanak, továbbá bármely helyzetben az egész készülék lábaként szolgálnak.

A rozsdamentes acél kötöttük megmaradtak, mert annál nehezebb felületi megmunkálást házilag nehezen tudnánk készíteni. Mivel nálunk a 2,5 mm vastagságú kötöttük hossza 25 cm, másrészt 100 lyukkártya súlya mintegy 250 g, a válogató készüléket akkorára készítettem, hogy kényelmesen csak mintegy 750 kártya fér bele. Egy-egy oldalon egyszerre 1-4 tűvel válogatok; több tű alkalmazásával jobban megközelíthetem a keresett témakört.

Az ismertetett berendezés és módszer - a megfelelő kulccsal - elsősorban egyes kutatók igényeit elégítheti ki. Vajon lehet-e és ha igen, mi módon lehet alkalmazni ilyen vagy efféle módszert a kutatók és a könyvtár kapcsolatában?

Magától értetődik, hogy a könyvtáros nem elégítheti ki a könyvtárhoz tartozó valamennyi kutató teljes szakirodalmi igényét, nem végezhet el helyettük minden dokumentációs feladatot. Feladatuk e tekintetben az, hogy felhívják a figyelmet a könyvtárba érkező folyóiratok cikkeinek tartalmára, s hogy mindenkor időbenes információt tudjanak adni a keresett tárgykörhöz vonatkozó közleményanyagról. Ez a lyukkártyák felhasználásával többek között a következő módon valósítható meg: a kártyák egyik oldalán lévő lyuksort a könyvtár tartalmára jellemző nagy témakörök berovására kell használni, pl. kémia, toxikológia, mikrobiológia, diétetika, konyhatechnika, kórésleltan, állatkísérletek stb. - lehetőleg úgy, hogy az egyes témakörök egyértelműek legyenek és kizárják egymást. A könyvtáros csak ezt a munkát végzi el. Ésszerű, ha a könyvtáros a megjelenés évét is bekódolja; így évente szelektálni tudja a régebbi anyagot, vagy annak egy részét. /Az inaktív anyagot persze nem föltétlenül kell kidobni./

A fennmaradó - nagyszámú - lyukak a nagy témakörökön belül más és más kulcs szerint bonthatók fel. Más részlet-kulcsa van az élelmiszerkémia, más a toxikológiának és így tovább. A részletes kódolást az élelmiszerkémia, a toxikológia stb. témaszerkesztője állítja össze és - jelöli be a kártyákra! Ezt a megoldást osztott kódoknak, vagy ágazatos kódoknak lehet nevezni. A kártyák 2-2 példányban is készülhetnek, az egyik a könyvtárban marad, a másik a kutatóhoz kerül. Ha a fő kód a kártya felső szélén foglal helyet, a pontosan készített könyvtári fiókokat lehet felhasználni - fedék nélkül - a kártyák kirázására is, miköz-

ben a kártyákat használaton kívül a felső szélső lyukakba bedugott tűk rögzíthetik a helyükön.

Ez egyelőre persze pusztá vázlatos elgondolás. Biztos vagyok abban, hogy nem egy intézetben már jól megoldották a könyvtár és a kutatók kapcsolatát, de az is biztos, hogy a felvetett kérdés sok helyen még aktív, megoldatlan vagy csak így-ugy megoldott probléma. Remélem, hogy az ismertett megoldások és a felvetett gondolat a gyakorlatban hasznosítható eljárások kidolgozásához fog vezetni.

K á l l a l László

A MAGYAR KÖNYVTÁRI ÉLET KÖZPONTI LAPJA: A KÖNYVTÁROS

A szakajtónak a mi viszonyaink között az a feladata, hogy egy-egy munkaterületen eredményesen szolgálja a szocialista építés gazdasági, társadalmi, művelődési feladatainak megvalósítását, segítse az irányítást, mozdítsa elő a tapasztalatcserét, a jó eredmények elterjedését, küzdjön a hibák, az elmaradás ellen és segítsen kialakítani a lehető legkedvezőbb alkotói közvéleményt. Ezt a feladatot szolgálja, erre törekszik a könyvtári szakajtó is.

A kulturális forradalom sokrétű könyvtári feladatainak ellátását a különböző könyvtárak, könyvtári hálózatok és könyvtári szolgáltatások egymásba kapcsolódó rendszere biztosítja. Ehhez hálózati rendszerhez simul a hazai könyvtári szakajtó is, amelynek munkamegosztásában a központi orgánumok mellett fontos szerepet kapnak a legnagyobb könyvtárhálózatok szaklapjai is.

Az egész magyar könyvtári élet központi lapja a havonként megjelenő A KÖNYVTÁROS. A folyóirat szerkesztését a Művelődésügyi Minisztérium irányítja. A lap központi feladatának tartja a korszerű könyvtárosi tevékenység kialakításának elősegítését, a könyvtárakban kialakuló művelődési mozgalom fejlesztését. E feladatából eredően tehát a könyvtárügynek nem elméleti, tudományos lapja A KÖNYVTÁROS hanem mozgalmi, módszertani jellegű szaklapja.

Mint az egész magyar könyvtári élet lapja, igyekszik hasábjain elemezni azokat a legfontosabb témákat, amelyek az egész könyvtárügyet érintik, amelyek valamennyi könyvtár életében közösek. A legtöbb figyelmet természetesen a legnagyobb létszámú könyvtár csoportnak, a közművelődési könyvtárak munkájának szenteli. A lap olvasóinak többsége is a megyei, járási, városi, községi és szakszervezeti könyvtárak munkatársaiból kerül ki. Központi helyet foglal el tehát A KÖNYVTÁROS tartalmában a közművelődési könyvtárügy, de ezzel párhuzamosan számon tart minden olyan törekvést és jelenséget, amely az egész magyar könyvtárügy szempontjából fontos és különösen nagy gonddal igyekszik szolgálni a közművelődési könyvtárak, szakkönyvtárak és tudományos könyvtárak együttműködését, kapcsolatait.

A KÖNYVTÁROS tükrözi a magyar könyvtári életnek. A könyvtáros közvéleményt tájékoztatja a könyvtárügy időszerű kérdéseiről. Az MSZMP VIII. kongresszusa óta például egymás után közli a könyvtárügy és a könyvtárhálózatok irányítóinak gondolatait, terveit, amellyel könyvtáraikban a kongresszusi határozatok végrehajtását kívánják elősegi-

teni. Így Dr. Székely Sándor is elmondotta az orvosi könyvtárhálózat új törekvéseit a lap ezévi februári számában.

A könyvtárak életének egyik legfontosabb kérdése, hogy a könyvtárügy társadalmi üggyé váljék, hogy az olvasás széles kibontakozó kulturális mozgalom legyen, amelyben szinte minden felnőtt ember részt vesz, hogy a társadalom támogatását megnyerjük a könyvtárak működési feltételeinek javítására, a jobb elhelyezés, berendezés, könyvellátás biztosítására és hogy magát a könyvtári munkát is segítsék a társadalom tagjai és szervezett erői. A könyvtárak nevelő munkája csak széles társadalmi bázison válhat igazán eredményessé. Ezért igyekszik nyomon kísérni A KÖNYVTÁROS mindazt, ami ezen a területen kezdeményezés vagy eredmény születik: a könyvbarát-mozgalom keretében, a különböző szervezett olvasómozgalmakban, a szocialista brigádmozgalom könyvtári kapcsolataiban, stb.

A könyvtárosok elé tárja a lap a módszertani munka új lehetőségeit, hazai és külföldi eredményeit. Napjainkban, a könyvtárak nevelőmunkájának segítésére, sokat foglalkozik a műszaki és a mezőgazdasági műveltség terjesztésének könyvtári eszközökkel való támogatásával. Cikksorozatot közöl a szépülő hazai könyvtárakról és számon tartja a modern technika alkalmazásának lehetőségét a könyvtárakban. Sorozatban közöl tájékoztatást a kiemelkedő magyar könyvtárosok és bibliográfusok munkásságáról, ismerteti az új könyvtári szakirodalmat és az új bibliográfiákat.

Irodalmi tájékoztatás rovatában igyekszik áttekintést nyújtani a megjelenő új szépirodalmi, tudományos és ismeretter-

jesztő könyvekről, hogy elősegítse azok könyvtári felhasználását. A különböző könyvtárhálózatok együttműködésének előmozdítására foglalkozott az elmúlt évben az orvosi könyvtárak hálózatának kiépítésével, a Veszprém megyei orvosi könyvtárak munkájával, a betegkönyvtárak ügyével is.

A lap célkitűzéseit természetesen csak úgy tudja eredményesen szolgálni, ha a könyvtárosok körében visszhangra találnak törekvései. Ehhez elsősorban az kell, hogy minden könyvtáros rendszeres olvasója legyen a könyvtári kultúra központi lapjának A KÖNYVTÁROS-nak. Ezért számítunk az orvosi könyvtárosok érdeklődésére is.

P á l d y Róbert

NÉHÁNY SZÓ A DOKUMENTALISTA - DOKUMENTÁTOR - DOKUMENTÁCIÓS VITÁHOZ

A Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója, majd utódja, a Tudományos és Műszaki Tájékoztató hasábjain /MKT. 1962, 2, 5, 37-39, MKT. 1962, 2, 6, 67-71, TMT. 1963, 10, 1, 39-41./ olyan terminológiai vita folyt Grétsy László és Polzovics Iván között, amit akár nyelvészettel, akár dokumentációval foglalkozók biztosan izgatottan és érdeklődéssel olvastak és nehezen hagyhatnak szó nélkül.

Ha csak arról folyt volna a szó, hogy dokumentalistáknak, vagy dokumentátoroknak hívják-e a dokumentációval foglalkozókat, talán nem is lett volna semmi megjegyzésünk, vég-eredményben munkánk tartalmát nem az szabja meg, hogy a

két szinonima közül melyiket használják megnevezésünkre. Itt azonban az a veszély fenyeget, hogy Grétsy a meglepő és groteszk módon ható "dokumentációs" főnevesített melléknevet javasolja foglalkozásunk jelölésére. Igaz, hogy munkánk tartalmán ez sem változtat és nem is valószínű, hogy ez a kifejezés elterjedne, azonban úgy érezzük, hogy fejünk fölül még a szóhajöhetés veszélyét is el kell háritanunk. És ha már itt tartunk, állást szeretnénk foglalni a "dokumentátor" szó ellen is.

Grétsy sikerültebb képzésének tartja a dokumentátor szót a dokumentalistánál. Már itt is vitába szállhatnánk, arról nem is szólva, hogy egy szó sikerültebb voltát nem a képzési mód dönti el, hanem az a tény, hogy a korabeli nyelvérzék sikerültnek tartja-e, azaz a szó elterjed-e, vagy sem. Jövevényszavak tömegével vannak nyelvünkben és ezeket el is kell fogadnunk, ha az új fogalom kifejezésére nincs megfelelő magyar szónk. A dokumentalista szóhoz hasonlóan egész sereg hasonló képzésű szót vettünk át, ilyeneket a vitapartnerek maguk is szép számmal sorakoztattak fel /orientalista, naturalista, komponista, tenorista stb./. Ezekben az esetekben nem is annyira a magyar-ista képző alkalmazásáról van szó /amely nem új jövevénypépzőnk, már Pázmány is használta¹/, hanem nemzetközi szó átvételéről. A dokumentalista esetében - amint az Polzovics is említi - a nemzetközi documentalist, Dokumentalist, documentaliste szónak "a magyar nyelv kíváncsiainhoz igazodóan "a" betűvégződéssel megtoldott /ill. helyettesített - a szerző megjegyzése/ alakja"-ról van szó.

¹ L.D.Bartha Katalin: Magyar történeti szóalaktan.II.Bp. 1958, Tankönyvkiadó, id.: 132.p.

Nem világos előttünk a dokumentum szó dokumentalistává képzésének Polzovics szerinti lépcsőzete.

A könyv - könyvel - könyvelés analógiájára az a lépcső szerinátuk így fest:

dokumentum - dokumentál - dokumentáció /a közbülső fokozat tehát nem dokumentális, hanem dokumentál és ehhez tapad az -ista képző/.

Foglalkoznunk kell Grétsynek azzal a Polzovicsnak szegezett megjegyzésével, hogy "a dokumentalista szóban nem -ista, hanem -lista végződést találunk, s ez már korántsem olyan gyakori s olyan kifogástalan, a magyarban, mint a másik!"

Igaz ugyan, hogy -ista képzőnk van, -lista képzőnk pedig nincs, a szóképzés vagy ragozás történetében azonban számtalan olyan példát találunk, ahol bizonyos képzők vagy ragok gyakran ugyanolyan hangra végződő szóhoz tapadtak, mig nem idővel a nyelvérzék az ilyen szók utolsó hangját is a képzőhöz tartozónak érezte. Ilyenek pl. a /folyton-/ folyvást analógiájára képzett mihelyst, örömet szavaink. A folyvást szóban az -s még az alapszóhoz tartozik, a két utóbbi szóban azonban a nyelvérzék az -s-t már képzőelemnek fogta fel. Körülbelül ilyen lehet a mai nyelvérzék számára a dokumentalista szó -l-je, hiszen egész seereg olyan szavunk van, amelyben az -ista képzőt -l hang előzi meg /racionalista, naturalista, materialista, egzisztencialista stb./. Az említett szavak képzési módja nem idegen a magyar névszóképzéstől.

De még ha úgy volna is, akkor sem volna érdemes a dokumentalista szót bántanunk. Nem csak azért, mert - amint Polzovics írja - "a tulnyomórészt használt "dokumentalista" megjelölés a magyar nyelvhasználatban más megjelöléseket kizáró módon napjainkban már megerősödött". És ebben igaza van. Sőt menjünk tovább: azon kellene lennünk, hogy még általánosabban használttá váljék.

Miért jobb szerintünk a dokumentalista szó a cikkekben felsorolni többi szónál?

A dokumentátornál azért, mert éppen ez az a szó, amelynek bevezetése félreértésekre adhatna okot. Igaz, hogy szép számmal vannak -tor képzővel ellátott foglalkozásneveink /adminisztrátor, doktor stb./. De ennél jóval több a mérnöki munkában, orvosi gyakorlatban, mezőgazdaságban alkalmazott -tor képzős műszerek, gépek neve /pl. transzformátor, exkavátor, szeparátor, epilator, dilatátor, sterilizátor, ecator/. Ezek még talán nem is zavarnának bennünket, ha nem volna ismeretes egy, ezek analógiájára képzett, dokumátor elnevezésű mikrofilm-leolvasó készülék. Nem egyszer hallottuk már a dokumentátor /tehát a dokumentációt végző személy/ és a dokumátor /azaz a dokumentum leolvasására szolgáló készülék/ elnevezéseket összecserélve. Igaz, hogy a két fogalmat nem jól képzett szakemberek cserélik össze, nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy egy-egy szó átvételében, elterjesztésében, használatában a nyelvközösség minden tagja részt vesz, vagy részt vehet. Ezért úgy gondoljuk, hogy a "dokumentátor" szó terjesztése ellen kell állást foglalnunk.

Ami a "dokumentációs" főnévként használt melléknév felvetését illeti, abban teljesen egyet kell értenünk Polzovicssal. Igaz, hogy a "marós", "közös" melléknévek főnevekként is elterjedtek /bár a marósról még mindig sokan nem tudják, mi az/, a "dokumentációs" melléknévnek főnevesített alakja azonban mosolyt keltő szó. Ugy hat, mintha azonos képzéssel stációsna hívánk az állomásfőnököt, vagy rádiósna a bölcs embert. A "dokumentációs" ilyen alkalmazásban valóban vulgárisan hat, a focist, butikost, sőt a gyermeknyelvi hazudóst, lopóst juttatja eszünkbe.

Véleményünk szerint nyelvi szempontból a "dokumentáló" melléknév főnévként alkalmazása volna a legmegfelelőbb.

A "dokumentalista" szónak két nagy előnye van ezzel szemben: 1. már elterjedt /a dokumentátornál elterjedtebb, a másik két változat elterjedtségéről beszélni sem lehet/, 2. a nemzetközi szakmai világban széleskörűen alkalmazott terminus magyar alakja.

Javaslatunk: a dokumentációval foglalkozókat nevezzük dokumentalistáknak. Ez a kemoly foglalkozást jelölő kemoly név félreértésekre nem ad alkalmat.

Dr. Szepesi Zoltánné

A SZEGEDI ORVOSTUDOMÁNYI EGYETEM KÖNYVTÁROSAI IRJÁK

A SZEGEDI ORVOSTUDOMÁNYI EGYETEM KÖNYVTÁRÁNAK FEJLESZTÉSI TERVE

Könyvtárunk a 60-as évek elejére fejlődésének harmadik szakaszába lépett. Mint ismeretes, első szakaszát a jelenlegi 1.sz. Belgyógyászati Klinika épületében élte, ahol fejlődése maximumáig jutott azáltal, hogy nemcsak könyvtári célra rendelt helyiségeket foglalt már el, hanem klinikai rendeltetésűeket is igénybe kellett vennie.

Klinikai elhelyezését kinőve jutott könyvtárunk fejlődése második szakaszába, amikor jelenlegi önálló épületének kezdetben földszinti, később pedig emeleti helyiségeit megkapta. Ebben az állapotban nyílt először mód a működésbeli egységek, tehát az ügyintéző- és olvasó szolgálat, a segédüzemek /könyvkötő- és fényképező műhely/ valamint a raktár korszerű elkülönítésére, majd pedig többszintes Ganz-Vajda féle raktár létesítésére. Ezt a fejlődést nemcsak az olvasóközönség számának növekedése, az állomány-

gyarapodás valamint a szolgáltatások differenciálódása, hanem a segédüzemek bővülése és a könyvtár dolgozóinak létszámgyarapodása is megkívánta.

A fejlődés második időszakában könyvtárunk teljes mértékben ki tudta elégíteni az egyetem tanárainak és asszisztenciájának mindenféle könyvtári szükségletét; távlatilag pedig mintegy 10 évre szólóan, 35 egyetemi intézmény könyvtári raktárproblémái megoldásának bázisát jelenthette. E tizéves periódusnak a közepén immár tuljutottunk, mialatt intézményeink számában valamint olvasóközönségünk összetételében és tömegében jelentős változások következtek be.

Először is egyetemi intézményeink száma 35-ről 40-re emelkedett. Másodszor lényeges változás mutatkozott az olvasóközönség számában. E változások jelentkezése folyamán újból felmértük a helyzetet és megállapítottuk, hogy az olvasók potenciális mennyisége - a 340-350 főnyi tanszemélyzet - fokozatosan 400-ra növekszik. Továbbá feltétlenül számítani kell az 1360 főnyi egyetemi hallgatóság és a mintegy 400 szakképzett, középfoku egyetemi dolgozó könyvtári igényeinek a kielégítésére. Végül tekintettel kell lennünk a Város és a környék egészségügyi intézményeinek orvosaira és középfoku dolgozóira is.

A felmérés eredményei kétségtelenné tették, hogy a legfeljebb 50 olvasót befogadó olvasótermeink nagyobb közönség rendszeres ellátását nem teszik lehetővé. Ezt a férőhelyet az egyetemi tanárok és asszisztenseik számára terveztük

azzal a tudattal, hogy mellettük felsőbb évfolyambeli és a tudományos munkába már lassan bekapcsolódó egyetemi hallgatók is elférnek. Elfogadtuk ugyanis azt az elméleti szempontot, hogy az olvasótermi férőhely, a potenciális olvasói szám 10 %-a legyen.

Az olvasóközönség azonban másutt is növekszik. Ez rövidesen azt eredményezheti, hogy azok a helybeli könyvtárak, amelyek korábban könnyedén ellátták az orvosok, egyetemi hallgatók számát is, jövőben ezt mind kevésbé tehetik.

Ugyanis az orvostan- és gyógyszerészhallgatók látogatási arányszáma az egyéb olvasókhoz viszonyítva, mind a Városi Somogyi Könyvtárban, mind pedig a József Attila Tudományegyetem Könyvtárában emelkedő irányzatot mutat, bár a könyvtárak férőhely viszonyai nem bővültek és az orvos-egyetemi hallgatók ily módon a könyvtárak közönsége elől sok helyet foglalnak el.

A nagyobb szegedi könyvtárak beiratkozott olvasóinak számadatait az alábbi összehasonlító táblázat mutatja.

Könyvtárak	Év	Beiratkozott		
		Összesen	Orvos- gyógyszerész és egyetemi hallgató	
József Attila Tudományegyetem Könyvtára	1960	2274	761	42,4 %
	1962	2936	1233	39,4 %
Somogyi Könyvtár	1960	3010	141	4,6 %
	1962	4209	210	5 %
Orvostudományi Egyetem Könyvtár	1960	702	285	40,6 %
	1962	852	401	47 %

Előre látható, hogy az eredetileg hosszabb időre tágasnak ígérkező raktárunk a tervezettnél hamarabb, de a folyamatban lévő öt éves terv végére minden bizonnyal megtelik, mert elfogadtuk azt a szempontot is, hogy a központi könyvtár raktárai a hálózatába tartozó intézmények kézikönyvtáraiban ritkán használt művek végleges tároló helyei legyenek.

A felsorolt megfontolások vezettek a könyvtár továbbfejlesztési terveinek a kidolgozásához. Tervünket egyetemünk rektorának az egyetem fejlesztési terveiben való beillesztésével kapcsolatos irányelvei szerint a folyó évet is magába foglaló tíz évre szólóan, a következő módon készítettük el.

Feladatok

Beruházások tekintetében arra kell törekednünk, hogy a potenciális olvasóközönség előbbiekben felsorolt részadataiból adódó, kerekén 2200 főnyi létszám 10 %-át alapulvéve, legalább 200 főnyi befogadóképességű, különféle diszciplináju olvasóhelyiségeket hozzunk létre. Továbbá az állománygyarapodás várható ütemének megfelelő újabb raktárakat építtessünk. - Mindkét feladatot a könyvtárépület adottságainak a felhasználásával kell megoldani.

Szervezeti tekintetben az Ügyintézők és segédműhelybeli dolgozók létszámát a szükségletnek megfelelően szaporítani kell.

Terv az olvasótermi férőhely növelésére

Létesítendő egy 120 fő befogadóképességű olvasóterem egyetemi hallgatók számára. Megoldható a könyvtár épületére való emeletráépítéssel.

A fejlesztés költsége és személyzeti kihatásai elég jelentősök. 900 légköbméter beépített teret alapulvéve, az építkezés jelenleg mintegy 700 000 Ft-ba kerülne. A létszámgigény pedig ezzel kapcsolatban 3 fő: egy könyvtáros, egy raktáros és egy takarító. Javaslatunk szerint az olvasóterem 1965 végére épülhetne fel. Az építkezést feltétlenül szükségesnek és indokoltnak tartjuk, mert:

A helybéli könyvtárnak - mint fentebb említettük - távlatilag nem tudnak olvasótermet biztosítani orvos- és gyógyszerészhallgatók számára.

Könyvtárunk jelenlegi helyzetében tulajdonképpen kári könyvtár, ezért a professzorok és asszisztenseik kiszolgálásával egyidejűleg az 1962-ben mutatkozott egyetemi hallgatói forgalomnál nagyobb ellátni nem képes, jól lehet a jövőben - az előzőekben mondtak miatt - lényegesen nagyobb forgalmat kell majd lebonyolítania. Márpedig az egyetemi hallgatók igényeit is feltétlenül ki kell elégíteni.

Terv új raktár építésére

Létesítendő egy 110 m² alapterületű 8 szintes Ganz-Vajda féle könyvraktár. Építendő a könyvtár homlokzatának folytatásában. A raktárépület költsége is jelentős. 1870 légköbmétert véve alapul a jelenlegi költségtervezés szerint 1,2 millió forintba kerülne. A nagyobb raktár természetesen egy raktáros és egy takarító létszámgigényt is jelent. Javaslatunk szerint a raktár is 1965 végére épülhetne fel. A raktárbővítésre a könyvtárnak okvetlenül szüksége van, mert:

A központi könyvtár jelenlegi raktára a folyó 5 éves terv végére megtelik. Ujra túlterheltsé válnak az intézeti és klinikai könyvtárak is. E túlterheltséget, az egyetemi

folyamatos gyarapodást is figyelembe véve, csak a jelenleginél jóval nagyobb befogadóképességű raktár képes tartósan megoldani.

Részletezve e kérdést, a tervezéskor számításba kell venni, hogy adott esetben a könyvtári raktáraiban egyetemünk teljes könyvtári állománya elhelyezhető legyen. Évi 5-7000 kötetes állománygyarapodással számolva, egyetemünk összes könyvtári állománya 1972. december 31-ig 125 ezer kötet, 1982. december 31-ig pedig 250 ezer kötet lesz. A tervezett könyvraktár eme utóbbi kötetszám befogadására képes.

A hallgatók olvasótermének és az új könyvraktárnak az építése - a csekély költségekre és a célszerűségekre való tekintettel egyszerre oldható meg. Megjegyzendő még, hogy könyvtárunk épülete a Városi Tanács Mérnöki Osztályának nyilatkozata szerint városképi szempontból nem védett.

Terv a könyvtár szervezetének bővítésére

A könyvtár ügyintéző részlegén belül könyvtárhálózati és módszertani munkacsoport létesítendő, amelynek feladata a hozzátartozó intézmények orvosi könyvtárainak szakmai irányítása. E feladatkör ellátására egy könyvtárosra és egy ügyintézőre van szükség, a fejlesztésre az volt a javaslatunk, hogy 1964-ben és 1965-ben kapjunk a hálózati-módszertani csoport számára egy-egy munkatársat. A hálózati-módszertani munka fejlesztése azért is szükséges, mert a jelenlegi körülmények között a könyvtár nem tudja a kellő színvonalon ellátni az alközponttra háruló - és egyre gyarapodó - feladatokat.

A könyvkötőműhely fejlesztése is elengedhetetlen, ami azt jelenti, hogy a jelenlegi két dolgozón kívül még két szak-

munkást kellene alkalmazni. A jelenlegi két dolgozó ugyanis az egyetemi könyvtárlomány nagyobb mértékű növekedése folytán felgyülemelő konzerváló és karbantartó munkát nem tudja ellátni.

Könyvtárfejlesztési terveinket gondos számvetések és reális latolgatás előzték meg. A tervezéskor a könyvtár dolgozóira is gondoltunk nemcsak annak olvasóközönségére, minthogy egyetértünk MEVISSEN-nel abban is, hogy egy könyvtárban három fő szolgálati ág van, és pedig a könyvtárosi, a könyvtártechnikai és a segédszolgálati ág; valamint hogy mind-egyiknek van nyilvános, tehát olvasószolgálati és belső, azaz hivatali része. Ilyen módon egy könyvtárban tulajdonképpen hat szolgálati csoport ismeretes, amelyek számára megfelelő működési területet kell biztosítani. Ebben az esetben nem kereszteződnek a hatáskörök és munkakörök, nem kereszteződik az ügyintézők és az olvasóközönség forgalma és az így szervezett és elhelyezett könyvtár mind az olvasóközönség, mind pedig a könyvtári dolgozók számára az optimális lehetőségeket biztosítja.

Z a l l á r Andor - P á l f y Gyula

A szerkesztőbizottság megjegyzése

A Szegedi Orvostudományi Egyetem könyvtárának a szerzők által vázolt fejlesztési terve lényegében a beruházások szükségességével és tervezésével foglalkozik. A könyvtár szolgáltatásainak a fejlesztését ezuttal nem ismertették - erre esetleg egy következő közleményben kerül majd sor. Ami a beruházások alapszámításait illeti: e tekintetben is lehetnek eltérő nézetek. A szerzők például az olvasótermi férőhelyet a potenciális olvasók számának 10 %-ára tervezték, holott egyes vélemények szerint /tekintetbe véve az oktatási re-

form megkövetelte intenzívebb könyvtárhasználatot/ ez nem elegendő, hanem 20 %-ot kell figyelembe venni. A raktározásnál viszont tömör raktározás bevezetésével csökkenteni lehetne esetleg az építendő raktári felületet.

A könyvtárak fejlesztése és az ezzel kapcsolatos tervezés a mi szakkönyvtári hálózatunkban még nem sok tapasztalattal rendelkezik, ámbar - tekintettel a könyvtárak elmáradott viszonyaira és zsúfoltságára - általános és égető probléma. Ezért a fenti közleményt nagyon gondolatébresztőnek tartjuk és abban a reményben közöljük, hogy hezszászólásokat vált majd ki olvasóink, könyvtárcsaink részéről.

A KÜLFÖLDI KÖNYVRENDELÉSEK TAPASZTALATAI

A tőkés államokból való behozatalnak bizonyos korlátai vannak. Két fontos kérdést kell a könyvrendelés alkalmával megoldani. Az egyik, hogy abban az időszakban amikor a meghatározott devizakeret rendelkezésre áll, elegendő könyvcimből választhasson a rendelni kívánó. A másik kérdés pedig, hogy a devizakeret gazdasági éve és a folyó évi költségvetés összhangját biztosítsuk. Az emberi egészség megvédése vagy helyreállítása érdekében munkálkodó orvosok, vagy éppen orvosokat képző, sőt továbbképző intézmények a nehézségek ellenére sem mondhatnak le arról, hogy a szakirodalom termékei idejében rendelkezésükre álljanak.

A gyakorlatban azt kellene elérni, hogy egy napjainkban szükséges és kapható szakkönyv - az ügyintézés minden útját és módját tekintetbe véve is - negyedéven belül az érdekelt szakember kezébe jusson.

Fentieket azért tartottuk szükségesnek hangsúlyozni, mert a szegedi orvostudományi intézmények számára a múlt év ju-

niusában, mint negyedik negyedben megrendelt külföldi könyvek tulnyomó többsége az év végéig sem érkezett meg, illetve a könyvek szállítása csak ez év januárjának közepén folytatódott. Megjegyezzük azonban, hogy több esetben a nyolc hónapon belüli érkezés is szerencsésnek mondható. Többször megtörtént ugyanis, hogy valamely több évvel azelőtt rendelt mű olyannyira késve érkezett, hogy az érdekelt intézmény azon a témán, amelyhez a könyvet rendelte, már régen túlhaladt. Minthogy nem megnyugtató az általunk kiszolgált szaktudomány számára, hogy az évek óta többször panaszolt nehézségeket csak ujjent emlegetjük, néhány észrevételt közlök, bízva abban, hogy a gyakorlati tapasztalatok összessége ha nem is oldja meg minden esetben a kérdéseket, de felhasználásuk a nehézségek áthidalására alkalmas.

Az egyik ilyen tapasztalatunk az, hogy jól kell megszervezni a könyvrendelést, a másik pedig, hogy idejében kell eszközölni.

Ami a szervezetet illeti, a váz, az egyetemi illetve a területi orvosi könyvtárhálózat megvan. A hálózatban tevékenykedő, tulnyomó többségükben könyvtárilag szakképzetlen ügyintézők a könyvtári feladatokat csak mellékbeosztásként látják el; figyelmük számos elvi, személyi és anyagi kérdés között alaposan megoszlik. A hálózatot gyakorlatlalt és szakmai felkészültséggel rendelkező könyvtárosok irányítják ugyan, akik azonban nincsenek annyian, hogy a hálózati tagkönyvtárak ügyeit is elvégezzék.

A szervezettel szemben az a követelmény, hogy az egységes nyomtatványokat a könyvcímek adataival valamint a rendelő

intézmény adataival ki kell tölteniük és a megadott határidőre az illetékes központba el kell juttatniuk. További követelmény még legalább olyan fokú idegen nyelvismeret, valamint könyvtechnológiai ismeret, amely lehetővé teszi, hogy az ügyintéző a szerzők nevét, a könyvek címét, és a kiadóvállalatok neveit egymástól meg tudja különböztetni és az idegennyelvű szöveget hibátlanul le tudja másolni. Az időszakonként való könyvrendelések alkalmával minden esetben újra meg kell magyarázni az érdekelt ügyintézőnek a felsorolt és felületesen szemlélve szerénynek ható követelményeket. Példák alapján kell megvilágítani előttük, hogy a könyvrendeléshez szükséges adatok közül csak a nélkülözhetetlenül fontosakat gyűjtsék össze és jegyezzék be a nekik kiadott nyomtatvány megfelelő rovataiba. Ha alkalmával meg kell nekik magyarázni a kiadók reklámjainak és katalógusainak használatát. Fel kell végül hívni a figyelmet minden esetben a határidő pontos betartására.

A határidőhöz való igazodás nemcsak a gazdálkodási rend miatt szükséges, hanem azért is, mert az adatokat gyűjtő, egyeztető és összesítő központokban kell a hibás adatokat kijavítani illetve az adathiányokat pótolni. Hozzáértők számára talán felesleges itt hangsúlyozni, hogy a központokban folyó sokrétű munka napi elvégzése mellett a munkatársak számára igen nagy megterhelést jelent tagkönyvtárbeli kartársaik pontatlanságának vagy felületességének a helyesbitése. Ez megterhelést és időt jelent. A határidők megállapításával tehát időt kívánunk nyerni. Bár ez a véleményünk, hogy a könyvrendelés első ténykedése: a cingyűjtés és a gyűjtött címeknek a meglévő állománnyal

való összehasonlítása és összeírása folyamatos munka, mégis az országos központ által adott határidő előtt legalább 6 héttel szét kell küldeni a nyomtatványokat.

Megjegyezzük, hogy a nyomtatványokkal való eljárás Alközpontként különböző, azonban két fő formája van. Az egyik az amikor a szabványos könyvrendelő jegyeket az érdekelte tagkönyvtárak ügyintézői töltik ki, a másik az, amikor a tagkönyvtárak könyvtárosai a kívánt művekről csak jegyzéket küldenek az Alközpontba, ahol azután a jegyzékek alapján töltik ki az ismert könyvrendelő jegyeket. Könyvtárunk az utóbbi eljárást követi azzal, hogy a tanszékek rendelőjegyzékeit egységesítettük. Nem elegendő hangsúlyozni hogy nemcsak az Alközpontban, hanem a tanszékeken is fontos az egyeztetés, mert gyakori jelenség, hogy valamely intézet olyan könyvet rendel újjal, amelyet korábban már megkapott /nem új kiadásokra gondolunk/. Gyakori még, hogy egyes művek "divatba jönnek", de szakértők szerint a hasonló kiadványok átlagánál nem jobbak. Ebben az esetben is elegendő a divatos műből csak egy példányt vásárolni.

Gyakori jelenség az is, hogy tagkönyvtáraink előkészületben lévő, tehát még csak nem is sajtó alatt álló műveket is megrendelnek. Ilyenkor - kivéve ha előfizethető és ily módon olcsóbb sorozat valamely kötetéről van szó, - célszerű a rendelést elhalasztani. Tapasztalatunk ugyanis, hogy előkészületben lévő könyvek néha évekig több ezer forintot kötnek le.

A szervezet másik tagja a könyvkereskedelem. Tapasztaltuk, hogy szerencsés szervezeti megoldások a külföldi könyvvásárlást mennyire megkönnyítik. Egy alkalommal a stuttgarti Thieme cég Budapesten, holland kiadók pedig Szegeden állították ki legújabb kiadványaikat. A kiállított könyveket a helyszínen, folyó forintért meg lehetett rendelni. Közismert, hogy például Varsóban vagy Lipcsében külön intézmény áll arra a célra rendelkezésre, hogy számos külföldi kiadó új kiadványait folyamatosan bemutassa és árulja. Minthogy általában megoldhatatlan, hogy az érdekeltek tömegei külföldre utazzanak könyvvásárlás céljából, a lengyelországi vagy NDK-beli jó tapasztalatok hazánkban is értékesíthetők volnának.

Ami a könyvrendelés idejében való végrehajtását illeti, tapasztaltuk még, hogy leghamarabb az év utolsó negyedének derekán rendelt könyvek érkeznek meg. Kedvező még a február elején és április elején rendelt művek szállítása is. A nyári rendelésű könyvek zöme azonban többnyire a következő év első negyedében, tehát csaknem ugyanakkor érkezik mint a késő őszié.

A harmadik évnegyedben megrendelt külföldi művek értéke, szinte feleslegesen terheli folyóforint keretünket; ebben az időszakban vásároljunk inkább hazai könyveket.

Ha ezeket a szempontokat figyelembe vesszük, akkor megoldjuk a mondanivalónk bevezetésében említett másik feladatot is, nevezetesen biztosítjuk a devizakeret és a forint-költségvetési keret összhangját.

Fentebb már említettük, hogy egyes könyvek ára évekig terheli a hitelt, végül a régóta rendelt művek nagy késéssel futnak be miközben időszerűségüket veszítik. Könyvtárunkban ezért a feladott rendelések betűrendi nyilvántartásában is, valamint az intézetek rendelőjegyzékeiben is időnként felülvizsgáljuk a nem teljesített rendeléseket, amelyek közül a frissebbeket sürgetjük, a feltűnően késő munkák rendelését pedig töröltetjük. Nyilvánvaló ugyanis, hogy a rendelés a rendelőt csak ésszerűen meghosszabbítható időn belül kötelezi.

Akár a költségvetési hitel felhasználását, akár a devizával való gazdálkodást, akár az anyagismeret kérdéseit tekintjük, a folyóirat és a könyvrendelés mindenféleképpen eltérnek egymástól. Ezért nagyobb ügyviteli alközpontban célszerű, ha külön munkatárs foglalkozik a folyóiratok, és külön munkatárs a könyvek rendelésével. Könyvtárunkban 1963. januárja óta ez a helyzet, a két munkatárs beszerző munkacsoportot képez. A csoport rendszeresen gyűjti a nagyobb kiadóvállalatok katalógusait, reklámjait és azok egy részét a megfelelő szakintézetbe irányítja. Megfigyelhettük még, hogy egyes intézményeink a leggondosabb előkészítés és hosszabb határidő ellenére sem képesek átgondolt könyvrendelést eszközölni.

Ennek többnyire az az oka, hogy adott időszakban a nemzetközi könyvpiac nem ajánl számukra alkalmas vagy szükséges műveket. Ilyen esetben műhiba a rendelést erőltetni. Egy nagyobb hálózatban mindig akad olyan tagkönyvtár, amely tud rendelni. Adjunk ilyenkor annak nagyobb lehetőséget aki

jól tud költeni, azzal a feltétellel, hogy a következő időszakban hiteléből valamely társintézményt kisegít.

Saját benyomásunk, - külföldön járt olvasóink és külföldről érkező kollégák véleménye is megerősítette - hogy a tőkés országokból való könyvrendelési lehetőségeink, az előljáróban említett nehézségek ellenére is kedvező feltételeket biztosítanak egyetemünk oktatói, kutatói és orvosai számára. Megjegyzéseink azt célozzák, hogy ezt az előnyt egyre jobb könyvtári szervezettel és egyre hatékonyabb eljárásokkal fokozzuk.

dr. K o r p á s s y B é l á n é

TAPASZTALATOK A BARABÁSI-FÉLE MIKROKÁRTYA LEOLVASÓ TOLDALÉK HASZNÁLATÁVAL KAPCSOLATBAN

A szegedi orvosegyetemi könyvtár az újító előzékenysége folytán lemásoltatta a Barabási-féle adaptert, amely - mint ismeretes - a Zeiss Dokumator mikrofilm olvasó készüléket mikrokártyák olvasására is alkalmassá teszi /Barabási Rezső: A mikromásolás néhány újabb lehetősége. - Magyar Könyvszemle 1961.71.505.p./.

E toldalék használatával kapcsolatban a következők a tapasztalataink:

- a/ a fényforrásként használatos ellipszoid izzó nehezen kapható. Tartani kell attól, hogy gyártása megszűnik, minthogy azt a vetítőt, amelyhez ez az izzó készült, már nem gyártják;
- b/ az izzóhoz megfelelő foglalat egyáltalán nem kapható. A műszerész gondja olyan foglalatot barkácsolni, amely lehetővé teszi az izzónak tengelye körüli néhány fokos elfordítását;

c/ olvasás közben az izzó fókuszában nagy hő fejlődik, amely a fotopapír zselatinrétegét kiszáritja. A használat közben a mikrokártyán finom repedések keletkeznek, amelyek később a szöveget olvashatatlaná tehetik;

d/ a hőhatás kiküszöbölése céljából az olvasandó mikrokártyát két üveglap közé célszerű tenni. Ebben az esetben többszöri olvasás után sem károsodik ugyanaz a kártya;

e/ ez a toldalék csak kisegítőnek jó, illetve olyan helyen alkalmazható tartósan, ahol legalább még egy mikrofilm olvasó készülék van, mivel a toldat kezelése nehézkes.

Könyvtárunk fényképész munkatársa két fényforrás vagy hideg fény alkalmazását fontolgatja. Mindkét ötlet a toldat terjedelmét növelné.

Megjegyzendő, hogy a hidegfény alkalmazása a hő okozta kérdést megoldaná, sőt elegendő fényerőre is lehet számítani. Minthogy azonban a hidegfényhez nagy feszültség szükséges, használatához biztonságos védőburkolatot is kell készíteni. Ezzel kapcsolatos kísérleteinkről a későbbiek során még be fogunk számolni.

P á l f y Gyula

A DESZKI CSONT-TBC GYÓGYINTÉZET ORVOSI KÖNYVTÁRA

Intézetünkben 1961. júniusa óta lehet orvosi könyvtárról és rendezett kórlap dokumentációról beszélni, amikor is dr. Michailovits Lehel igazgató-főorvos a kórházi osztályokon lévő könyveket és kórlap anyagot összegyűjtötte. A könyvtár magában foglalja az orvosi könyveket, folyóiratokat és az intézetben megfordult betegek dokumentációs anyagát.

Azelőtt a könyvtár és a kórlap dokumentációs anyag az igazgatói irodában és az osztályokon volt, a röntgenfelvételek pedig külön filmraktárban. Így a könyveket legtöbbször nem lehetett időben megkapni, a betegekre vonatkozó dokumentációs anyagot pedig nehezen lehetett megtalálni és összeszedni. Ekkor született meg az a gondolat és terv, hogy a könyvtárat és a dokumentációs anyagot egy erre a célra megfelelő helyiségben kell elhelyezni és az előírásoknak megfelelő nyilvántartásokat fel kell fektetni.

Az igazgató-főorvos tervei szerint 1961-ben elkészült a könyvtár és a berendezése.

Az izléses szekrények, az íróasztal, az asztalok és a kárpitozott fotelek kellemes benyomást keltenek. A szekrények 3 részesek. Az alsó részben van a kórlap dokumentációs anyag évenként és éven belül a TBC nomenklatura szerint csoportosítva, az egyes kórformákon belül ABC szerint rendezve. Így az évenkénti regiszter alapján pillanatok alatt ki lehet keresni a beérkező betegekre vonatkozó összes előző dokumentációs anyagot vagy éppen egy orvosi előadáshoz szükséges szakanyagot.

A középső résznek ferde, billenős ajtói vannak. Itt vannak a folyó évi orvosi szaklapok. Kívül, a ferde ajtón a folyóirat legújabb száma áll. A felső részben az orvosi könyvek vannak, szakrendi raktározás szerint.

Az intézet szociális gondozója vagyok, 1962. január 15-én kaptam azt a feladatot is, hogy rendezzem az orvosi könyvtárat és a dokumentációs anyagot. Munkám megkezdésekor se-

gitséget kértem és kaptam a szegedi Orvosegyetem könyvtárának munkatársaitól. Munkámat jelenleg is az ő tanácsaik és utmutatásaik alapján végzem.

Először a kórlap dokumentációs anyag feldolgozását végeztem el. Ez al is készült másfél hónapi munkával.

Ezután következett az orvosi könyvek és folyóiratok rendezése. Az orvosi könyvekről csak egy betűrendes regiszter állt rendelkezésemre, de az is hiányos volt. Elkészítettem a leltárat majd a katalógust. Könyvállományunk 1962. XII. 31-én: 292 kötet, 25.076,90 Ft értékben. Könyv beszerzésre évi 4.000.- Ft áll rendelkezésünkre, ezt az összeget fel is használjuk. Sajnos külföldi valutát könyvek beszerzésére nem kaptunk. Így idegennyelvű orvosi könyveket csak a hazai könyvesboltok útján tudunk beszerezni.

A folyóiratok leltárba vételekor már nehezebb volt a dolog. Nagyon sok folyóiratévfolyam hiányos volt. Először az osztályokon, majd az irodában kellett ezeket összeszednem. Ez részben sikerült is. A hiányzó folyóiratokról hiányjegyzéket készítettem s először megküldtem a Szegedi Orvostudományi Egyetem Könyvtárához és a megyében lévő kórházak könyvtáraihoz. Ez részben eredménnyel járt. Végül a hiányjegyzéket elküldtem az OOK-hoz is még 1962. szeptemberében, azonban onnan még a mai napig nem kaptam választ. A folyóiratok egy része be van kötve, a többi tékázza van. A be-kötést minden évben a költségvetési keretben felvett összeg szerint folyamatosan valósítjuk meg.

Még kell még említenem a segédkönyveket, a bibliográfiákat, lelőhelyjegyzéket stb. A Magyar Orvosi Bibliográfia évfolyamai 1959-től hiánytalanul megvannak. A Tuberkulózis Referáló Szemle egyes évfolyamai hiányosak. Ezek pótlására is kérelemmel fordultunk az OOK-hoz. Lelőhelyjegyzékeink teljesek.

Az orvosi könyvtárat az intézet hét orvosa rendszeresen használja. Az OOK által kiadott fordítási jegyzék alapján a fordításkölcsönző szolgálatot rendszeresen igénybe vesszük.

H a j d u Pál

Az OOK nem foglalkozik hiányjegyzékek körzésével. Kérjük, hogy figyelje a főléspéldány- és duplumjegyzékeket.

/Szerk.biz./

A K Ö N Y V T Á R I M U N K A K É R D É S E I

AZ ORVOSTUDOMÁNYI MŰVEK OSZTÁLYOZÁSÁRÓL

III. RÉSZ

Előző közleményeinkben áttekintettük az ETO-val kapcsolatos legfontosabb tudnivalókat. Vizsgáljuk meg most közelebbről az orvostudománynak a rendszerben elfoglalt helyét, felosztását és problémáit.

A 61 osztály, az orvostudomány, mint ismeretes, az ETO legzsufoltabb főosztályában, a 6 Alkalmazott tudományok között foglal helyet. Az orvostudomány mellett a Mérnöki tudományok, Mezőgazdaság, Házigazdaság, Ipar - Kereskedelem, Közlekedés, Vegyipar, Könnyűipar, Építőipar területe képezi a 6 főosztály egy-egy részét. Ezek között, a lényegében műszaki-technikai ismeretek között, foglal helyet az orvostudomány, amelynek körébe minden beletartozik, ami az ember anatómiájára, élettanára, patológiájára vonatkozik, beleértve az összehasonlító orvostudomány, az egészségügy és a gyógyszer-tan kérdéseit, de itt tárgyalja a rendszer az állatorvostan körébe vágó ismereteket is. Ezenkívül számos, az orvostudo-

mányokhoz kapcsolódó, ezt érintő kérdés található az ETO egyéb főosztályaiban. Ezeknek a szakrendszeren belül elfoglalt helyét a szakozónak éppen úgy kell ismernie, mint magát a 61 osztályt.

Az 1 főosztályban a Filozófiában találjuk a Lélektant [159.9] és az Etikát [17]. A 3 főosztály legfontosabb vonatkozásai: Szociológia [30], Népesedéstan [312], Vegyes statisztikák, u. m. baleseti, betegségi statisztikák, stb. [313], Törvényszéki orvostan [340.6], Vöröskereszt, Genfi-konvenció, stb. [341.33], Börtönegészségügy [343.828], Kriminológia [343.9], Egészségügyi és szociális közigazgatás [351.77 + 351.84], Katonai egészségügy [355.72+356.33+359.6] Népjólét és intézményei [361/362], Társadalombiztosítás [368.4], Iskolaegészségügy [371.7], A magán és családi élet szokásai, temetkezési szokások [392/393]. Az [5] főosztály legfontosabb vonatkozásai az alábbiak: Fiziológiai akusztika [534.7], Fiziológiai optika [535.7], Röntgensugarak [537.531], Magfizika, radioaktivitás [539.1], Kémia [54], Meteorológia, klimatológia [551.5], Őslénytán [56], Biológia [57] - benne legfontosabb alosztásként: Antropológia [572], Mikrobiológia, bakteriológia, parazitológia [576.8], Az élet és élőlények általános tulajdonságai [577], Biológiai technika [578], - Növénytan [58], Állattan [59]. A 6 főosztályban található az Egészségügyi technika [628], Növényvédelem [632], Gyógynövények [633.88], Állattenyésztés [636], Haszonállatok termékei [637], Gyermekgondozás, betegápolás [649] Közlekedési balesetek és segélyszolgálat [656.08], Ipari lélektan [658.013], Élelmiszeripar [663/664], Illatszerészet

[668.5], Műszerészet és Műanyagészet [681.2 + 681.4], Mű-
vértágok, tolókosok, stb. gyártása [685.38], Szépségápolás
[687.5]. A 7 főosztályban a következő vonatkozások foglal-
nak helyet: Fürdőhelyek területrendezése [711.455], Egész-
ségügyi és jóléti intézmények építészete [725.5], Laborató-
riumok, kutatóintézetek építészete [727.5], Művészeti ana-
tómia [743], Mikrofotográfia [778.31], Radiográfia [778.33]
Sportegészségügy [79.093], Testgyakorlás, sport [796/799].
Befejezésül a 9 főosztályban találjuk a neves orvosok élet-
rajzát [92.61].

A fenti vázlatos felsorolásból már első áttekintésre is
kitűnik, hogy milyen körültekintően kell eljárunk, ha az
irodalmat az ETO-n belül a megfelelő helyre akarjuk beoszt-
tani. Vigyáznunk nemcsak azért kell, mert számos esetben az
elsődlegesen orvosi vonatkozású irodalom, a 61 helyett más
rokonterületbe kerül /pl. a fertőző betegségek elleni intéz-
kedések orvostudományi vonatkozásai 614.44 helyett a 362.193-
ba, stb./, hanem azért is, mert a 61 számos területének al-
osztása más főosztályok alosztásaiból ered /pl. az összeha-
sonlító anatómia 611-019 szakjelzetének alosztásait az ál-
latrendszertan fő táblázati számaiból alkotjuk/.

Mielőtt az orvostudomány egyes területeinek beosztását rész-
leteiben is sorravennénk, még két kérdést kell megemlítenünk.
Az első a terminológia: az ETO németnyelvű 3. teljes kiadá-
sának terminológiája általában és fő vonásaiban megegyezik
a nemzetközi orvosi terminológiai gyakorlattal, de - az
anatómiától eltekintve - a meghatározások németnyelvűek;
csak ott bukkanunk idegen elnevezésre, ahol megfelelő, a

német nyelvben meghonosodott szakkifejezés nem áll rendelkezésre. Ez utóbbi esetben a szakemberek számára egyértelmű latin, vagy görög elnevezés került a szakszám mellé. A másik probléma a sok korlátozottan közös alosztás. Ezeket kezeljük különös óvatossággal. Használatuktól ne idegenkedjünk, de alkalmazásuk gondos tanulmányozást igényel. A korlátozottan közös alosztások három verziójával, - a -00, a -0 és a .0 jelűekkel - s ezek variánsaival találkozunk a 61-ben. /Csak emlékeztetbe kívánjuk idézni, hogy helyük a fő táblázatban van, itt függőleges fekete vonal jelzi őket és érvényük k i z á r ó l a g a meghatározott fő táblázati számokra érvényes./ A -00 és -0 jelű korlátozottan közös alosztások legkiterjedtebb alkalmazási területe a 616 Patológia, míg a .0-ások főleg a 612 Fiziológia alosztályban találhatók, de vannak olyan területek /pl. az Egészségügy/ ahol a -0 és .0 jelű korlátozottan közös alosztások alkalmazásával egyaránt találkozhatunk. Általánosságban leszögezhetjük, hogy a -00 jelű alosztások szűkebb, míg a -0 és .0 jelzésű alosztások átfogóbb terület meghatározására szolgálnak /pl. a Patológiában az egyes kóros folyamatokat a -00, míg az általános patológiai szempontokat a -0 jelű alosztások részletezik. Az ETO szabályai megengedik a 61-ben két korlátozottan közös alosztás használatát is, ez esetben mindig a -00 áll az első helyen, s csak ezt követheti a -0 /pl. 616.12-008.3-073.96 Kardiográfia, EKG/. Ismét csak emlékeztetni kívánunk arra az általános ETO törvényre, hogy ha valamely fogalom kifejezésére fő táblázati szám áll rendelkezésre, akkor közös alosztást használni t i l o s.

Vegyük most már sorra az orvostudomány ETO-beli részletezését, ill. az egyes területeket azonban lényeges jegyei terjedelméig ismertetjük, - ezt az ETO-val kézben mindenki megteheti - inkább a problematikát, a kuloskérdéseket emeljük ki.

A 611. A n a t ó m i a az emberi test felépítésének átfogó és rendszerező vizsgálatát tartalmazza, annak alaki sajátosságait, szerveinek és szervrendszereinek leírását, az egyes részek egymáshoz való helyzetét tárgyalja, alapvető módszere a boncolás és a mikroszkópos szövettani vizsgálat. Az alosztály felosztása nagyjából a tudomány mai állásának megfelelő beosztásban szerepel. Találunk azonban olyan szakaszokat, amelyek között a belső logikai kapcsolat hiányzik. Így pl. a 611.7-be egymás mellé kerültek a mozgásszervek és a bőr szakaszai, noha utóbbi inkább az érzékszervek közé kívánczik; vagy a ganglionok 611.89, melyek az érzékszervek mögé kerültek, noha a perifériás idegrendszerhez tartoznak. A felosztás szerint az általános anatómiai szempontokat a -0 korlátozottan közös alosztások, míg a rendszerező anatómiai kérdéseket a fő táblázati számok határozzák meg. A korlátozottan közös alosztásokkal kapcsolatosan jegyezzük meg, hogy az általános, átfogó anatómiai műveket lehetőleg mindig a 611-01 jelzettel jelöljük. Pontosabb korlátozottan közös alosztások: 611-012, ez mindenféle torzképződmény beosztási helye; 611-013 embriológia, fejlődéstan, amely szoros kapcsolatban áll a növények [581.3] és állatok [591.3], embriológiájával, a magzat fiziológiai [612.64] és patológiai fejlődésével [618.32]; 611-018 a histológiai, szövettani vonatkozások beosztási helye, fő rekonterületei közül említsük

az általános szövettant [576.72], a növényi [581.8] és állati szövettant [591.8]; 611-019 Összehasonlító anatómia alosztásait az 59 Állattan fő táblázati számaiból nyerjük oly módon, hogy az 59 továbbosztásaiból az első és második számjegyet /a főosztály és osztály jelölését/ elhagyjuk /pl. 611.81-019.932.34 az ember és patkány központi idegrendszerének összehasonlító anatómiája. A jelzetben a -019-hez közvetlenül csatlakoztattuk a patkány 599.323.4 jelzetéből az 59 megnagyásával fennmaradt számokat, tehát -019.932.34 lesz a korlátozottan közös alosztásunk./; végül a 611-08 jelzettel az anatómiai kísérletek és megfigyelések irodalmát határozzuk meg, ezt a korlátozottan közös alosztást az 578 Biológiai technika .08 jelű korlátozottan közös alosztásaiból nyerjük /pl. 611.438-08 a thymuson in vitro végzett kísérletek/.

A 611 alosztályban számos keresztutalással találkozhatunk, ügyelnünk kell arra például, hogy a vájjanatómiát [611.9] ne tévesszük össze a rendszerező anatómia egyéb szakaival.

A 612 F i z i o l ó g i a alosztályba az ember, valamint az emberi-állati összehasonlító élettan kerül. Ha fontos az állattani vonatkozások feltüntetése, akkor a jelzetet a -019 jelű összehasonlító élettan korlátozottan közös alosztás alá soroljuk /továbbosztása az 59 Állattan alosztásainak megfelelően történik/. Ide szakozhatjuk azokat a kémiai, fiziko-kémiai, gyógyszer-tani, klinikai és lélektani vonatkozásokat is, amelyek a fiziológiával kapcsolatosak. A kérdések fő beosztási helye mindig az a terület, amelyhez az élettani kérdést viszonyítjuk /ajánlatos alárendelő viszonyítást alkalmazni/.

A fiziológiai alosztály két fő részre tagolódik: a -0 és .0 jelű korlátozottan közös alosztások az általános kérdéseket jelölik /a .0-ás alosztások kizárólag a 612-ben használhatók/, a fő táblázati számok a részletező élettani kérdéseket foglalják magukba. A fiziológia fő táblázati számai lényegében az anatómia felosztásával azonosak, kivétel a 612.5 Állati hő szak, amely természetszerűleg a 611-ből hiányzik.

613/614 E g é s z s é g t u d o m á n y. A terület két fő részre tagolódik: a 613 az Egészségügyi kérdések a 614 pedig a Közegészségügy problémakörének beosztási helye. A két alosztály számos rokonterületét főleg a 3, 6 és 7 főosztályból korábban már felsoroltuk, ne takarékoskodjunk az ezekhez való viszonyítással, mert csak így tudjuk biztosítani a minél szélesebb feltárást. A 613 alosztályra a patológia -0, a 613/614 alosztályokra a 35 Közigazgatás .07/.08 jelű korlátozottan közös alosztásai is érvényesek.

A 615 alosztály a G y ó g y s z e r t a n, p h a r m a k o l ó g i a, t h e r a p e u t i k a, t o x i k o l ó g i a irodalmát öleli fel. 615-0 korlátozottan közös alosztásai közül a 615-011/-017 a farmakológiai sajátosságokat; a 615-03 a gyógyszerek alkalmazását; a 615-05 a beteg körét, nemét /alosztályozása a 3-05, vagy 616-05 szerint/; a 615-06 az alkalmazásban való hatást; a 615-07 az elemzést, a kezelés ellenőrzését; a 615-092 a fiziológiai hatásmódot; végezetül a 615-099 a mérgezésekkel kapcsolatos területeket tagolja. /Utóbbi alkalmazásánál ügyeljünk, mert az általános toxikológia a 615.9-be kerül, míg a különleges

mérgezéseket a 615.7 Gyógyszerek fő hatás szerint való csoportosítás jelű szakhoz a -099 csatlakoztatásával kell meghatározoznunk. Fontos megjegyeznünk, hogy a felsorolt korlátozottan közös alosztások minden esetben kizárólag egy bizonyos meghatározott gyógyszerre vonatkoztathatók. Nem használhatjuk például a törvényszéki orvostannal való viszonyítás esetében sem.

A gyógyszerteran fő táblázati jelzeteiben a készítményeket a 615.1, a szervetlen gyógyszerek általános farmakológiai kérdéseit a 615.2, a szervesekét a 615.3 tárgyalja.

Itt említjük meg, hogy a 615.36 alszakban a továbbosztás a 611 alosztásai szerint történik, kivéve a 615.362-ben, ahol a 612; a 615.366-ban, itt a 616; végül a 615.368-ban ahol a 618 alosztásait alkalmazzuk. A 615.4 a gyakorlati gyógyszerészet, a készítmények, gyógyászati eszközök irodalmát, a 615.8 a terápiás eszközös, módszerek, eljárások felosztását, a 615.9 a méregtan, toxikológia általános kérdéseit tartalmazza, ez utóbbi helyre azonban csak általános tartalmu műveket oszthatunk be. Külön említjük a 615.7 chemotherapia szakot, mely a gyógyszereket fő hatásuk szerinti csoportosításban közli: ez az alosztály legalaposabban és leggondosabban kifejtett területe. Felosztása világos és egyértelmű mégis alkalmazása előtt ajánlatos gondosan tanulmányozni.

A 617 az O r t o p é d i a, s e b é s z e t, s z e m é s z e t területét öleli fel. Tagolása a következő: 617.3 ortopédia. Ide csak az átfogó, általános irodalom kerül,

az egyes orvopédiai problémákat a 616 megfelelő alosztásai-
ba osztjuk be -089.2 korlátozottan közös alosztással. A se-
bészet tárgykörébe vágó irodalomból a 617-be kizárólag az
általános sebészeti kézikönyvek, tankönyvek, szakaszótárok,
stb. kerülnek. Az egyes betegségek sebészeti eljárásaival
kapcsolatos ismeretanyagot a 616.1/.9 speciális patológia
megfelelő helyére osztjuk be a -089 korlátozottan közös
alosztás csatlakoztatásával. Kivételt képez a 617.5 egyes
testtájak sebészetének és a 618 nőgyógyászat sebészeti vo-
natkozásainak irodalma. A 617-be tartozik a műtéti orvos-
lás, az általános sebészeti műtéttan, jelzete: 617-089. Az
alosztály harmadik főterülete a 617.7 szemészet, ophtalmo-
lógia, amely igen részletes bontásban szerepel. Mind a se-
bészet, mind a szemészet -00 és -0 jelű korlátozottan kö-
zös alosztásait a 616-ból kölcsönzi.

A 618 a Gynaecologia, nőgyógyászati
és szülészeti kérdések irodalmának fő beoszt-
tási helye. Az alosztály magába foglalja a nőgyógyászat ál-
talános kérdéseit 618.1 ; a terhesség fiziológiáját 618.2 ;
patológiáját 618.3 ; a szülés fiziológiáját 618.4 , vala-
mint patológiáját 618.5 ; a gyermekágy fiziológiáját és
higiénéjét 618.6 és patológiáját 618.7 . Az egész terü-
let könnyen áttekinthető, lényegében problémamentes, itt
is értelemszerűen alkalmazhatjuk a 616 korlátozottan közös
alosztásait. Az összehasonlító gynaecologia jelzete a
618-019 /alosztályozása az 59 zoológia szerint történik/.

A 619 alá az Összehasonlító orvostan,
állatorvostan, valamint a háziállatok és haszon-

állatok megbetegedésével kapcsolatos kérdések kerülnek. Az egyéb állatok betegségeinek kifejezésére az 591.2 Nem háziállatok megbetegedései c. szak áll rendelkezésre, ahol az 512/519 és 616 jelzetekkel, kettős viszonyítással fejezzük ki a megbetegedett állat és a betegség fogalmát. A 619 egész területén alkalmazhatjuk a 616 minuszos korlátozottan közös alosztásait, míg a 612/616 és a 636-tal való vonatkozásokat viszonyítás formájában határozzuk meg. Az egyszerű, vagy kettős viszonyítás élére azonban m i n d i g a 619 jelzetnek kell kerülnie. Általában ajánlható, hogy a 619-et követő tagot alárendelő viszonyítással fejezzük ki, ezzel elkerülhetjük az állatorvostudomány körébe vágó kérdések orvostudományba való besorolását. /Pl. a lovak ileusának állatorvosi sebészeti kezelése:

619:616.34-007.272-089.1:636.1 jelzet helyett alkalmazzuk a következőt: 619[616.34-007.272-089.1]:636.1/

Végére hagytuk tárgyalásunk során az orvostudomány legfontosabb, egyben legproblematisabb és legnehezebben áttekinthető területét, a 616 P a t o l ó g i a alosztályt. A patológia a betegségek lefolyásával és betegségek okozta testi jelenségekkel foglalkozó tudomány. Az alosztály tehát az orvostudományon belül számos összefonódott kérdés koncentrált gyűjtőhelye. Lényegi, kulcskérdése az emberi test megbetegedéseinek regisztrálása, a megbetegedésekkel kapcsolatos különböző eljárások feltárása. Ezt a hatalmas ismeretanyagot az ETO két fő területre bontja: a korlátozottan közös alosztások közül a -00 jelű a kóros folyamatokat tagolja, a -0 jelű a betegségekre, a betegre és az orvosi működésre vonatkozó szempontokat részletezi. A 616.1/.9

a speciális patológia különböző szakai lényegében az egyes és anatómiában és a fiziológiában található csoportosítását követik a kórtan minden területén. A 616 alkalmazása igen gondos és mélyreható tanulmányozást igényel, viszont ha alaposan megismerjük, a 61 minden területén jól fel tudjuk használni. Jegyezzük meg, hogy a 616 korlátozottan közös alosztásai karakterisztikák és segítségükkel mindig általános kérdéseket jelölünk míg a speciális patológia továbbosztásaihoz csatolt korlátozottan közös alosztások az egyedi problémákat rögzítik jelzet formájában /pl. 616-002.775 Arthritis deformans általában, viszont 616.728.3-002.775 az Articulatio coxae deformans arthritise/.

A korlátozottan közös alosztások közül a 616-00 a patológiai folyamatokat rögzíti. Felosztása: 616-001 sérülések; 616-002 gyulladások; 616-003 regresszív folyamatok; 616-004 sklerózisok; 616-005 helyi értelemben vett keringési zavarok; 616-006 tumorer /érdemes megjegyezni, hogy az alosztások között további .0 jelű korlátozottan közös alosztásokat találunk mert a .03 a jóindulatú, a .04 pedig a rossz indulatú daganatok jelölésére szolgál/; 616-007 a fejlődési rendellenességek, a 616-008 a működési, végezetül a 616-009: az ideges zavarok területét öleli fel.

A 616-0 jelű alosztások közül a fontosabbak: 616-01 a betegségre, a betegre és az orvosi működésre vonatkozó különböző szempontok gyűjtőhelye, /itt kapott helyet a szövettani jelzet, amelynek alosztályozása a 611-018 szerint történik/. A 616-02 a kóroktant taglalja, benne a 616-022.7 a bakteriális és mikrobás bántalmakat csoportosítja /alosztá-

lyozás 576.85 szerint/, a 616-022.8 jelű az allergiás, növények okozta megbetegedéseket /alosztályozás 582 szerint/. Végül a 616-03 a betegségek, a kezelés és a lefolyás különböző formáit rendszerezzi. A 616-031.63/.65 korlátozottan közös osztás összetett jelzet alkalmazása esetén **m e g e l ő z i** a 616-001/-009 korlátozottan közös osztásokat. A 616-05 a beteg személye /alosztásai megegyeznek a 3-05 osztásaival/, ezen belül életkora, neme foglalkozása szerinti, valamint társadalmi osztálya, helyzete szerinti bántalom beosztásának helye. A 616-07 a vizsgálat, diagnosztika, tünettan irodalmának gyűjtőhelye; a 616-073 a fizikából átvett eljárásokkal végzett diagnosztika /alosztályozása az 53 szerint, úgy, hogy a jelzetből az 53-at elhagyjuk és a további számjegyeket közvetlenül csatlakoztatjuk a 616-073-hoz/, 616-074 kémiai analízis és diagnosztika /alosztályozása az 543/545 szerint/, 616-078 bakteriológiai, parazitológiai és szerológiai diagnosztika/. A 616-08 a kezelést, az orvosi ellátást és módszereit tagolja, osztásai közül legfontosabbak: 616-083 betegápolás /alosztás 613 szerint/ 616-084 prophylaxis /fő beosztási helye 614, osztályozás 614 szerint/ 616-085 terápiás kezelés /fő beosztási helye 615, osztályozás eszerint/ végezetül 616-089 a sebészi, műtéti kezelés jelzete. Nem oszthatók be ide a sebészet körébe vágó általános művek.

A 616-0 jelű osztások területe a 616-091 kórbonctan, 616-092 kórlelettan valamint 616-093/-098 bakteriológiai kutatások jelzeteivel zárul. /Utóbbiak kizárólag a 616.1/.9 alszakok mellett alkalmazhatók, míg a tárgykörbe vágó általános munkák az 576.8.093/.098 alá tartoznak/.

A 616-ban hattnél több korlátozottan közös alosztás is követheti egymást, de a főtáblázati számhoz - az említett kivételtől eltekintve - először a -00 jelű csatlakozik, ezt követi a -0 jelű alosztás vagy alosztások.

Foglaljuk most már össze az ETO 61 osztályára vonatkozó tanulmányok a rendszer használatához elengedhetetlen az ETO olvi felépítésének alapos ismerete, a feltétlen jártasság mind az orvostudományi terminológiában, mind a szakozásban. Rendkívül fontos a 61-hez kapcsolódó területek átfogó ismerete, nélküle nem boldogulunk szakozásunk során. Az osztályozásban kerüljük a felemás megoldásokat, döntéseinket jegyezzük fel és ha szükséges, akár egész katalógusunkon vezessük következetesen végig. /Folyt./

P e t k o s I v á n

S T U D I U M

AZ EURÓPAI ORVOSTUDOMÁNY EGYSÉGÉRT

Pierre-Bourgeois: Vers une unité médicale européenne.

La Semaine des Hôpitaux 1962, 38, 70. 3878-3879 p.

"Europa Medica" címen új orvosi folyóirat jelent meg. Közleményeit neves európai orvosok közreműködésével választja ki a szerkesztőség. Minden orvos, de különösen a gyakorló orvos számára publikál klinikai, therapiás és a gyakorlat kérdéseivel foglalkozó cikkeket. Helyet ad olyan hasznos vitának, amelyek eredménye az aktuális nagy orvosi kérdésekről kialakított közös állásfoglalás lehet. Ezenkívül Európa minden részéről közli a fontosabb orvosi híreket. Ily módon az "Europa Medica" az európai síkra kiterjesztett orvosi továbbképzést szolgálja. Elősegíti az egy közösségbe tartozó orvosok kölcsönös véleménycseréjét és kapcsolatát, olyan orvosokét, akiket csak a nyelvi nehézségek választanak el egymástól.

A lap három nyelven jelenik meg: német a Lehmann Verlag, francia az Expansion Scientifique és olasz a Minerva Medica kiadásában. Terveznek angol és spanyol nyelvű kiadást is. A szerkesztőbizottságot az a meggyőződés vezeti, hogy a szovjet és az amerikai orvostudomány mellett az európai orvostudománynak is meg van a maga sajátos szerepe, de ennek jelentősége elsősorban az egységességtől függ. Az "Europa Medica" egy ilyen egységnek a megvalósulását kívánja elősegíteni.

dr. D é k á n y Sándorné

NEMZETKÖZI SZIN-JELEK A NYELVEK MEGJELÖLÉSÉRE

Warner, A.: International colour for languages.

Revue Internationale de la Documentation 1962, 29, 3. 93-96 p.

A nem ismert nyelveken megjelenő kiadványok nyelvének felismerése gyakran nehézségeket okoz. Eddig ezt a felismerést elősegítette: a nyelv feltüntetése, érthető vagy nemzetközileg szabványosított betű-rövidítés, ETO szám. A megjelölésre még egy lehetőség kínálkozik, s ez: megfelelő szín-szimbólumok alkalmazása. Ezirányban már több próbálkozás volt. A különböző nemzetközi szervezetek azonban kiadványaikban más-más színeket alkalmaztak bizonyos nyelvek megjelölésére.

A nyelvek megjelölésére a színek alkalmazását nemzetközi szabványosítás formájában kellene szabályozni. Legalkalmasabbnak látszik az ETO 0-9 számainak megfelelően az International Electrotechnical Commission gyakorlatát átvenni. Eszerint a nyelvi alosztást jelző ETO számokat a következő szí-

nek jelezhetik: 0-fekete, 1-barna, 2-vörös, 3-narancs, 4-sárga, 5-zöld, 6-kék, 7-lila, 8-szürke, 9-fehér. /Eszet tehát az angol nyelvet a vörös szín jelenti. /A több szinből álló jelzeteket az egymás után következő szinek jelzik. A színjelek különféle formákban helyezhetők el a kiadványokon.

/Megjelent a Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója
1962, 2, 6. számában./

EGYSZERŰ SZELEKTÁLÓ BERENDEZÉS PEREMLYUKASZTÁSOS KÁRTYÁKHOZ

Halmann, M.: A simple multi-sorter for separating edge-punched cards

Journal of Chemical Documentation 1961, 1, 2. 78 p.

Az egysoros peremlyukasztásos kártyák szabad kézből történő válogatását általában egy tüvel szokták végezni. A két-tűs művelet már bizonyos ügyességet kíván. A szimultán több tűvel való válogatáshoz pedig már szelektáló berendezés szükséges. Különösen akkor, ha a gyűjtemény terjedelme meghaladja a kb. 2000 kártyát. A cikk igen egyszerű szinte házilag elkészíthető szelektáló berendezést ír le, amellyel a peremlyukasztásos kártyák bármelyik oldala mentén egyidejűleg több tüvel dolgozhatunk. Tehát lehetségessé válik egyetlen menetben a több szempont szerinti visszakeresés. Az eszköz egy fém hasázból áll, amely akkora, mint a kártya hosszabbik oldala. A hasábba annyi és oly méretű, elhelyezésű lyukat kell furatni, mint amennyi a kártya hosszabbik oldala

mentén van. A furatok fölé szalag ragasztandó, mely a kártya lyukasztásainak megnevezéseit /betűk, számok/ tartalmazza. A hasáb felső széléhez nyelet erősítettek a kezelés kényelmessé tétele érdekében. Az eszközt a kártya szelektáló oldalához kell illeszteni és így szurni át a tűket. Egy-szerre mintegy 200 kártya válogatható át. Az eszköz nyelét vibratorba is be lehet fogni s így félautomatikus szelektáló berendezést nyerünk. A lyukkártyákat használók figyelmét fel-hívjuk erre az olcsó és ügyes kis eszközre.

/Megjelent a Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója
1962, 2. 6. számában/

K Ö Z L E M É N Y E K - H I R E K

AZ ORVOSI KÖNYVTÁROSOKAT ÉS ORVOSTANÁCSADÓKAT országos értekezletre hívta össze 1963 március 25-26-án az Országos Orvostudományi Könyvtár. Az értekezlet első napján az orvosi könyvtári hálózat helyzetével foglalkozott, második napján pedig a szakirodalmi tájékoztatás problémáival.

A részletes beszámolót lapunk következő száma közli.

AZ ORVOSTUDOMÁNYI KÖNYVTÁRÜGY MÁSODIK NEMZETKÖZI KONGRESSZUSÁT 1963 június 16-22-ig tartják Washingtonban. Az amerikai orvosi könyvtárosi egyesület /Medical Library Association/ rendezésében megtartandó konferencia témája: Könyvtárak az orvostudomány fejlődésének szolgálatában.

HUNGARIAN MEDICAL BIBLIOGRAPHY címen jelent meg a magyar orvosi szakirodalom 1961. évi termésének angol nyelvű kiadása.

A két kötetes kiadvány teljességre törekszik, de nem veszi fel a népszerű orvosi műveket, valamint azokat a helyi jelentőségű és igazgatási jellegű cikkeket, amelyek nem tarthatnak számot nemzetközi érdeklődésre.

Sajtó alatt van a Magyar Orvosi Bibliográfia hasonló orosz nyelvű kiadása is.

TUDOMÁNYOS ÉS MŰSZAKI TÁJÉKOZTATÁS címen jelenik meg 1963-tól a Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója, a műszaki könyvtári hálózat szakfolyóirata.

KÖNYVTÁROSKÉPZÉS. Eredményesen zárult az első félév az OOK könyvtárosképző szaktanfolyamain.

Budapesten az esti tagozat első éveseinek átlageredménye 4,48 a másodéveseké 4,6.

Pécsett a levelező tagozat első éveseinek átlageredménye 4,6.

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

A könyvtártudományi kutatómunka jelentőségének és szabályozása szükségének felismerését tükrözi az 1960 szeptember 26-i kelettel kiadott 77.114/1960. számú miniszteri utasítás, amely a könyvtártudományi kutatások szervezését a Művelődésügyi Minisztérium Felügyellete alá tartozó általános tudományos könyvtárakban, tudományos szakkönyvtárakban, tudományági szakkönyvtárakban és a megyei könyvtárakban szabályozza.

Az utasítás végrehajtása során szerzett tapasztalatok azt bizonyították, hogy a szabályozás, valamint a végrehajtás kapcsán tett intézkedések önmagukban nem hozhatják meg a kívánt eredményt. Ez a könyvtártudományi kutatások tervszerű irányításának továbbfejlesztését tette szükségessé.

A könyvtártudományi kutatások szervezettebbé tételének kérdéseivel foglalkozó szakmai vitákon tisztázódott, hogy az elkövetkezőkben két szinten kell foglalkozni a kutatási tevékenység irányításával:

a/ o r s z á g o s s z i n t e n, ahol a könyvtárügy során lévő feladatai megvalósítását elősegítő kutatási tevékenység irányítása és koordinálása központilag folyik; a kutatás e szinten a kiemelt témák kidolgozására összpontosul;

b/ k ö n y v t á r i / h á l ó z a t i k ö z p o n t i / szinten, ahol a cél a helyi sajátosságoknak megfelelő kutatási témák kidolgozása; e kutatások gondozása az adott könyvtár /hálózati központ/ feladata.

Ellentétben a korábbi megoldással, amely valamennyi bejelentett téma központi gondozás át célozta, az 1963-tól érvényes szervezet megfelelőbb kereteket biztosít a könyvtártudományi kutatások szervezettebbé tétele számára. A Művelődésügyi Minisztérium irányítása alá tartozó tudományos és szakkönyvtárak, valamint a tanácsai felügyelet alá tartozó megyei könyvtárak dolgozói kutatási tevékenységének központi gondozása a legfontosabb, országos jelentőségű témák kidolgozását hivatott elősegíteni, míg a helyi vonatkozású témákkal kapcsolatos irányító-ellenőrző tevékenység a könyvtárvezetők feladata.

A 78-85. oldalakon mellékelte program az országos gondozás keretében kidolgozandó kutatási témákat foglalja magában. A program szerkezetével és tartalmi kérdéseivel kapcsolatban a következőket említjük meg:

1. A könyvtártudományi kutatási program alapvető célkitűzése a könyvtári tevékenység elméleti alátámasztása, a hazai könyvtárügy fejlesztéséhez elengedhetetlen tudományos meg-alapozottság biztosítása, mindenekelőtt a soron lévő fő feladatok megoldásának elősegítése, a szakmai oktatás és továbbképzés támogatása.
2. Tekintettel a könyvtártudományi kutatás tervszerű irányításának szükségére, valamint a jelenlegi szakasz követelményeire és a kutatás szervezésének kezdeti stádiumára, a program csupán azon kutatási témaköröket, ill. témákat tartalmazza, amelyek kidolgozását a könyvtárügy sürgeti. Ez az elv érvényesült a könyv- és könyvtártörténeti témák kijelölésénél is.
3. A programban foglalt témák egy részének kidolgozása hosszabb anyaggyűjtő munkával jár. Erre való tekintettel, továbbá a kutatások eredményessége érdekében szükséges stabil keretek kialakíthatósága miatt a program érvényes-sége az 1963/65. időszakra terjed ki.

4. Az 1963/65. időszakban csak a mellékelte programban foglalt, illetőleg az abba értelemszerűen beilleszthető országos jelentőségű témákat lehet központi gondozás mellett kidolgozni. /A mellékletben szereplő aláhuzott, egy tizedes számjegyig menő pontossággal megjelöltek a témák örökét jelzik; kidolgozni csak az ennél jobban részletezett témákat lehet, ezeket jelölik a 2-3 tizedes pontossáig közölt témák./

5. A központilag gondozott témák közül a legsürgősebb, kiemelt fontosságú témákra vonatkozólag pályázatot hirdetünk. /E témákat P-vel jelöltük a programban./ A pályázatok benyújtási határideje - a témák kidolgozásának időigényességétől függően - 1963. november 1., illetve 1964. szeptember 30. A pályázatokat a Művelődésügyi Minisztérium Könyvtárosztályára /Budapest, V., Szalay u. 8-10./ kell eljuttatni. Első díjként 5000, második díjként 3000, harmadik díjként 2000 forint pályadíjat tűzünk ki. A pályázatok elbírálását végző bizottság a munkák számától és értékelésétől függően több első, második, vagy harmadik díjat is odaitélhet. Közlés esetén a munka szerzője tiszteletdíjban is részesül. A pályázatok elbírálását az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács Könyvtártudományi és Kiadványi Szakbizottsága végzi.

6. A központilag gondozott témák kidolgozásával kapcsolatban követendő eljárás a következő. A program alapján, munkaidőkedvezménytel kidolgozni kívánt témákkal az illetékes könyvtár vezetőjénél kell jelentkezni. A könyvtár vezetője - figyelemmel a kutató eddigi tudományos munkásságára, illetve a kutató tudományos munkára való készségére, továbbá a kiválasztott téma jelentőségére - elbírálja, hogy a téma kidolgozására tud-e munkaidőkedvezményt biztosítani. Igenlő esetben megküldi a jelentkezést, valamint a kutató által kidolgozott részletes tematikát, illetve ütemtervet és saját írásos javaslatát a KMK-nak, országos összesítés végett. /A bejelentéseket 1963. február 1-ig kell ott megtenni./ Az egyes té-

mák, ill. a kutatók elfogadásáról a Művelődésügyi Minisztérium Könyvtárosztálya értesíti a könyvtárak vezetőit. Egyidejűleg közli döntését az 1962-ről 1963-ra áthuzódó kutatások tárgyában is.

Az elfogadott kutatási témákat be kell építeni a könyvtár munkatervébe; a könyvtárvezető szabja meg, hogy mennyi munkaidőt tud a kutatásra biztosítani. A könyvtár vezetője a kutatás menetét és a téma kidolgozását ugyanugy ellenőrzi, mint egyéb munkatervi feladatok teljesítését.

A pályázatra kitűzött témák kidolgozására olyanok is vállalkozhatnak, akiket a könyvtárak vezetői nem javasoltak munkaidőkedvezményre. A témák kidolgozásához - akár munkaidőkedvezménnyel, akár anélkül történik - igényelni lehet a Könyvtártudományi és Kiadványi Szakbizottság szakmai segítségét.

7. Az országosan nem gondozott, helyi /hálózati/ jellegű kérdések vizsgálata az egyes könyvtárak /hálózatok/ feladata marad és kidolgozásuk szükségességét a könyvtárak /hálózati központok/ vezetői saját hatáskörükben bírálják el. Helyi témáknak tekintendők az olyan kérdések, amelyek egy könyvtár vagy hálózat tevékenységével kapcsolatosak, annak problémáira keresnek megoldást. E témák a rájuk fordítható erőttől függően az érintett könyvtár éves munkatervének részét képezik, központi elbírálásukra és engedélyezésükre azonban nem kerül sor. Kidolgozásukat ugyancsak munkatervi feladatként kell kezelni, a kidolgozás az illetékes felügyeleti szerv által kerül ellenőrzésre.
8. A könyvtártudományi kutatásokat - az erre alkalmas témák kidolgozása keretében - a lehetőséghez képest össze kell hangolni a népművelés-elméleti és népműveléstörténeti kutatásokkal.
9. Kívánatos, hogy a kutatások eredményeként publikálásra érett tanulmányok készüljenek. Az átfogó jellegű témák kidolgozását előzze meg a részletek kimunkálása, hogy a megfelelő szintű résztanulmányok alapulvételével lehetővé váljék egy-egy komplex kérdés sokoldalu kidolgozása.

A tudományos és szakkönyvtárakban dolgozó könyvtárosok közül többen folytatnak történelmi, irodalomtörténeti, pedagógiai, közgazdasági, jogi, stb. kutatómunkát, ill. dolgoznak ilyen jellegű témákon. Kívánatos, hogy e kutatásokat - ha az illetékes akadémiai, vagy más szerv fontosnak tartja őket - támogassák a könyvtárak vezetői. Adott lehetőségeik keretein belül biztosítsanak munkaidőkedvezményt, annak szem előtt tartásával, hogy a kutatóidő kedvezmény nem gátolhatja a könyvtár munkatervének teljesítését. Kívánatos, hogy az ilyen jellegű munkán dolgozó könyvtárosok első sorban munkahelyük dokumentum-állományának feltárására összpontosítsák tevékenységüket, s kutatásaik hozzájáruljanak a könyvtárak szakmai feladatainak megoldásához. A nem könyvtártudományi kutatások tervszerű irányítása megkívánja, hogy a könyvtárvezetők fokozott gondot fordítsanak e kérdésre és - az érdekelt könyvtárosokkal egyetértésben - mindinkább eredményt szerezzenek ennek az elvnek. Az ilyen jellegű kutatások engedélyezése a hivatkozott miniszteri utasítás szerint történik.

Budapest, 1962. december 22.

MŰVELŐDÉSÜGYI MINISZTERIUM
KÖNYVTÁROSZTÁLYA

1. TÁRSADALMI ÖSSZEFÜGGÉSEK. TERVEZÉS

/A pályázatra kijelölt témát P betű jelöli, külön megjelölve az 1963. év pályázati témáit./

1.1 A magyar könyv- és könyvtárkultúra társadalmi összefüggései a szocializmus építésének időszakában

1.11 A szocialista könyv- és könyvtárkultúra szociológiai vonatkozásainak fontosabb tudományelméleti problémái /tárgykör és módszerek/.

P 1.12 A szocialista könyv- és könyvtárkultúra társadalmi összefüggéseinek egyes részkérdései: osztályviszonyok; munka- és életkörülmények, pl. a kereseti viszonyok, a települési és népesedési viszonyok, a kulturális viszonyok, a lakásviszonyok, a szabadidő stb. alakulása és kihatásai az új magyar könyv- és könyvtárkultúra fejlődésére.

1.2 A könyvtárak telepítése

1.21 Előtanulmány az országos regionális fejlesztéssel kapcsolatban a könyvtári ellátottságról.

P 1.211 A települési és népesedési viszonyok alakulásának hatása az irodalommal való ellátás szervezetére. Az országos regionális fejlesztéssel kapcsolatban egy kiválasztott területi egységen belül /főváros, megye, járás, város/ a könyvtári ellátás fejlesztésének szükségletei és lehetőségei a területi fejlesztés keretein belül. /1963/

1.3 Tanulmányok a magyar könyv- és könyvtárkultúra távlati tervének kidolgozásához

P 1.31 A könyvtárpolitika és könyvtárügy egyes részterületei, mint pl. a közművelődési /tanácsi, ill. szakszervezeti/ könyvtárak, az iskolai könyvtárak, a tudományos és szakkönyvtárak, a mozgókönyvtár, a házi könyvtár, a könyvtárosok szakképzése és továbbképzése, valamint a könyvtári munka fontosabb területei, mint pl. állománygyarapítás, tájékoztatás stb. főbb eredményei és továbbfejlesztésének célkitűzései és feltételei.

1.32 Egyes kapcsolódó területek, mint pl. a könyvkiadás, könyvterjesztés, a sajtó /hírlap és folyóirat kiadás és terjesztés/, nyomdászat, papirellátás, könyvművészet és bibliofília stb. fejlődési üteme és hatása a könyvtári kultúra alakulására.

Egyes területek tudományos tervtanulmányának az elkészítése a feladat, amely a fejlődés eddigi eredményeit összegezi és a továbbfejlesztés célkitűzéseit, alapvető elvi, anyagi, szervezeti stb. feltételeit körvonalazza.

2. GAZDASÁGOSSÁG. HATÉKONYSÁG

2.1 A könyvtári munka értékelésére alkalmas mutatószámok kidolgozása, különös tekintettel a könyvtári munka gazdaságosságára és hatékonyságára

- P — 2.11 Könyvellátottság és könyvforgalom lakosonként. /1963/
- P — 2.12 Az állomány forgása és olvasottsága.
- P — 2.13 A könyvtári munka gazdaságossága, költség- és időelemzések.
- P — 2.14 Az együttműködés gazdaságos lehetőségeinek elemző vizsgálata a könyvtári tevékenység egyes területein. /Központi katalógusok, központi feldolgozás és raktározás, mikrofilm stb./ /1963/

3. OLVASÓK. OLVASÁS

3.1 Az olvasók szükségletének és igényeinek tanulmányozása a korszerű általános műveltség megszerzése érdekében

3.11 Az olvasók tanulmányozásának elméleti alapjai és módszerei.

3.12 Ki, hol, milyen célból, mit olvas? /Differenciál-tan, rétegekre vontva vizsgálendő./

3.12 Az olvasás, a könyv és a folyóiratok hatása a falu, ill. a város kulturális színvonalára, a magasabb képzettség megszerzésére, a végzett munkára stb.

- P ☐ 3.131 Egy kiválasztott olvasócsoporthoz olvasási feladatok-
tani vizsgálata. Az olvasási szokások elemzése,
azok fejlődése, az olvasás hatása a világnézet,
az általános műveltség, a szakmai műveltség ala-
kulására. /1963/

3.2 Az olvasók differenciált és egyéni ellátása, az önképzés támogatása

3.21 Az olvasók nevelésének és irányításának problémái.

3.22 Szolgáltatások olvasótípusok szerint.

- P ☐ 3.221 A könyvtári munka szerepe az iskolán kívüli
tömegoktatásban, a falusi oktatásban, az általános
iskolát nem végzett felnőttek ismeretszerzésében.
/1963/

3.3 Az olvasók körének bővítése

3.31 A gyengén ellátott területek ellátottságának
problémái.

3.32 Az olvasópropaganda módszerei. /Pl. az ismeret-
terjesztő irodalom propagandájának korszerű módszerei;
az ajánló bibliográfiák szerepe az irodalompropagandá-
ban stb./

4. TÁJÉKOZTATÁS. BIBLIOGRÁFIA. DOKUMENTÁCIÓ

4.1 Igénykutatás

4.11 Kutatók munkamódszereinek tanulmányozása, s
tanulmányozás tájékoztatáselméleti értékelése.

4.12 A bibliográfiai tájékoztatás, a szakirodalmi fel-
tárás iránti igények és szükségletek elemzése.

- P ☐ 4.121 Egy kiválasztott kutatócsoport tájékoztatói
szokásainak elemző vizsgálata és a szakirodalmi
tájékoztatás iránti igények elemzése a szükség-
letek számbavétele szempontjából. /A természettu-
dományok, a társadalomtudományok és az alkalma-
zott tudományok köréből./ /1963/

4.2 A nagy tudományos könyvtárak korszerű szervezeti felépítése

4.21 A tájékoztató /referenzs/ munka a különböző könyvtárakban.

4.22 A differenciált olvasószolgálat és a szakosított olvasótermek megvalósítási lehetőségei a nagy tudományos könyvtárakban.

4.3 Bibliográfiák tipológiája, az egyes fő típusok sajátos funkcióit, felépítésüket, közönségüket meghatározó jellegzetességek

4.31 A nemzeti bibliográfia rendszerének problémái.

4.32 A különféle típusu bibliográfiák kapcsolatai és összefüggései; a koordinálás lehetőségei.

4.321 A nemzeti szakbibliográfia problémái.

4.322 Az ajánló bibliográfia problémái. /Elméleti vizsgálat, bibliográfia készítés és felhasználás módszerei./

4.33 Hungarica bibliográfia és dokumentáció. /Általános és elvi kérdések, valamint összefüggések tisztázása./

4.4 A dokumentáció sajátosságai és feladatai a szocialista társadalomban

P 4.41 Műszaki szakirodalmi tájékoztatás és irodalompropaganda a munkásság körében.

Az irodalompropaganda és olvastatás, mint a műszaki propaganda része. A könyvtárak és könyvtáros szerepe a műszaki propagandában. Az ipar feladatainak és strukturájának hatása a műszaki irodalom propagandájára. /1963/

P 4.42 Mezőgazdasági szakirodalmi tájékoztatás és irodalompropaganda a parasztság körében.

Az irodalompropaganda és olvastatás szerepe a mezőgazdasági szakismeretek terjesztésében. A könyvtárak feladata a mezőgazdasági szakismeretek terjesztésében. /1963/

4.43 A tájékoztatás különböző formái és lehetőségei az ipari vállalatoknál, vállalati műszaki információs irodák.

4.431 A műszaki és mezőgazdasági tájékoztatás szervezeti formái.

4.44 Az adattárolás és visszakeresés viszonya.

P

4.441 Az adattárolás és visszakeresés gépesítésének szükségessége és lehetőségei Magyarországon. A szükségletek felmérése, a leggazdaságosabb munkamódszerek kialakításának irányelvei.

4.442 Az adattárolás és visszakeresés valamelyik problémája és annak megoldása.

4.45 A nem-publikált vagy félig publikált irodalom feltárásának problémái Magyarországon

4.46 A dokumentáció feladatai a tudományegyetemek könyvtáraiban, különös tekintettel az egyetemi reformra.

5. AZ ÁLLOMÁNY KÉRDÉSEI

5.1 A könyvtár feladatkörének és állományának viszonya

/Területi vonatkozásban, vagy könyvtártípusonként./

5.11 Könyvtárak állományelemzésének alapkérdései, az elemzésben alkalmazható módszerek.

5.111 Az állományelemzés célja, a kérdéssel kapcsolatos irodalom áttekintése, az eddig alkalmazott módszerek elemzése hazai alkalmazhatóságuk szempontjából. /1963/

5.112 Az Országos Gyarapodási Jegyzék szerepe az állomány kialakításában.

5.113 Egy könyvtár kiválasztott állományrészének elemző vizsgálata a tudományos igények szempontjából.

5.12 A gyűjtőkör kérdései. A gyűjtőköri egyeztetés lehetőségei. Differenciált gyűjtőkörök kérdése. /Mi az az általános anyag, amely mindenütt szükséges és mi kerülhet kooperatív beszerzésre./ Könyvtári hálózatok együttes állománya. Az állomány telepítése.

5.121 Egy hálózat központi raktározásának részletesen kidolgozott és a gazdaságosság szempontjából elemzett terve.

5.13 Az állomány "teljességének" fogalma a különböző könyvtár típusokban. A gyűjtés alsó határa.

5.2 Az állománycsökkentés célja, keretei, módszerei

5.21 Az élő és holt anyag, a ritkán keresett anyag fogalmi tisztázása, meghatározása egyes könyvtár típusokban.

5.22 Az irodalom elavulásának kritériumai az egyes tudományágakban; mi nem tekinthető dokumentum értékű anyagnak.

P ☐ 5.221 Egy kiválasztott ismeretágban az irodalom elavulásának kritériumai.

5.222 Az állományhasználat-gyakorisági vizsgálatok módszereinek kidolgozása.

6. KATALÓGUSOK. OSZTÁLYOZÁS

6.1 Katalógusok tartalmi kérdései, katalógushálózat kiépítése

6.11 A katalógusok használata katalógustípusok és könyvtár típusok szerint.

6.12 A szerzői és szakkatalógus használatának viszonya. A keresők típusai, a keresés célja.

6.13 Költségek és hatékonyság viszonyított elemzése a különféle katalógus-típusoknál.

6.14 Mit tartalmazzanak a katalógusok? A katalógusok anyagának rendezése, állásfoglalása, bontása.

6.15 Tárgyszó-katalógusok módszertana.

6.2 Osztályozás

6.21 A többdimenziós osztályozás hazai alkalmazásának lehetőségei.

7. ÉPÍTÉS

7.1 Építési és berendezési program elkészítése különböző könyvtárak tervterveinek kidolgozásához

P — 7.11 Járási könyvtár építési programja és berendezése.

/1963/

P — 7.12 Községi könyvtár építési programja és berendezése.

/1963/

P — 7.13 Művelődési otthonban elhelyezett könyvtár építési programja és berendezése. /1963/

P — 7.14 Kisebb szakkönyvtár /vállalati, intézeti/ építési programja és berendezése. /1963/

8. KÖNYV- ÉS KÖNYVTÁRTÖRTÉNET

8.1 Az új magyar könyvtári kultúra története /1945-1965/

8.11 A marxista könyv- és könyvtártörténeti kutatás fontosabb tudományelméleti problémái /tárgykör és módszer/.

8.12 Egyes részterületek:

8.121 A magyar könyvtárpolitika és könyvtárügy 20 éve.

8.122 Az egyes könyvtári hálózatok és fontosabb könyvtárak fejlődése az 1945-1965. közötti két évtizedben.

/- az előzmények és a kiindulási helyzet össze-
foglalásával, - a fejlődés részletes elemzésével./

P 8.13 Egy kiválasztott területi egység /megye, város,
járás/, illetve társadalmi réteg könyvtári és népmű-
velési viszonyainak alakulása 1945 óta.

8.2 Történeti kutatások a hazai könyvtárügy korábbi fej-
lődési szakaszaiból

8.21 A munkásság és parasztság könyv- és könyvtárkul-
turájának története.

8.22 Az olvasási kultúra alakulásának története.

8.23 A magyar nemzeti bibliográfia hiányosságainak
pótlását elősegítő, lényeges új adatokat közlő könyv-
történeti kutatások, melyek egyes területi egységek
könyv- és sajtótörténeti viszonyait dolgozzák fel.

